

Helsinki

Kulosaaren kartano

Ympäristöhistoriallinen selvitys
ja kehittämisperiaatteet

Helsinki

KULOSAAREN KARTANO

**Ympäristöhistoriallinen selvitys
ja kehittämisperiaatteet**

Kaupunkiympäristön julkaisuja 2019:31

Tilaaja: Helsingin kaupunki / Kaupunkiympäristö / Kaupunkitila- ja maisemasuunnittelu
Vastuuhenkilö: Maija Lounamaa, puh. 09 31037085
Teksti: Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy / Niina Alapeteri, Tiina Perälä.
Taitto: Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy / Niina Alapeteri
Kartta-aineistot: © Kaupunkimittausosasto, Helsinki
Valokuvat ja kartat: Historialliset valokuvat ja kartat: HKA = Helsingin kaupunginarkisto, HKYA = Helsingin kaupunkiympäristön arkisto, HKMKA = Helsinginkaupunginmuseon kuva-arkisto, KA = Kansallisarkisto, Kansallisarkiston digitoidut aineistot, MVKA = Museoviraston kuva-arkisto, RA = Riksarkivet, Ruotsin valtionarkisto, KRA = Krigsarkivet, Ruotsin sota-arkisto, Kansan Arkisto, AKR = Aalto-yliopiston kuvatietokanta Raami.
Nykytilan valokuvat: Ronja Rajamäki ja Niina Alapeteri/Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy, kevät/kesä 2019.
Visualisoinnit: Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy / Niina Alapeteri, Ronja Rajamäki
ISBN: ISBN 978-952-331-696-6(verkkojulkaisu)
ISSN: ISSN 2489-4230 (verkkojulkaisu)
Etukannen kuva: Kuva 1. Näkymä lounaasta kohti kartanon päärakennusta vuonna 1927. Kuva Eric Sundström. HKMKA.

Sisällysluettelo

Saatteeksi	7
1 Alueen sijainti ja suunnittelutilanne	9
2 Kartanon historian vaiheita	11
3 Alueen nykytila ja säilyneisyys	47
5 Kuvaparivertailu.....	53
6 Arvot ja vaalittavat ominaispiirteet.....	65
7 Kehittämisperiaatteet ja herkkyystarkastelu	71
Lähteet ja kirjallisuus	79
Viitteet.....	82

Kuva 2. Näkymä lounaasta kohti Kulosaaren kartanon päärakennusta 1920-luvulla. Kuva Daniel Nyblin. MVKA.

Saatteeksi

Kulosaaren kartanon synty ajoittuu 1500-luvun puoleenväliin. Tila sai nykyisen ilmeensä 1800-luvulla, jolloin 1700-luvulta peräisin oleva päärakennus kunnostettiin uudeksi päärakennukseksi. Päärakennuksen edessä oleva puutarhasommitelma on todennäköisesti 1800-luvulta. Kartanoalue on ollut Helsingin kaupungin omistuksessa vuodesta 1927 lähtien. Kulosaaren kartanoalueen maisema on kokenut suuria muutoksia historiansa aikana. Historiallisesti kerrostunut kartanoympäristö on pienentynyt 1900-luvulta lähtien vähitellen, eikä alkuperäisen kartanon aluetta enää hahmota maisemassa. Kartanoalueen pellot ja metsäalueet on pitkälti otettu virkistyskäyttöön siirtolapuutarha- ja viljelypalsta- sekä kesämaja-alueiksi. Kartanon ydinalueen muodostavat nykyään kartanon päärakennus, säilyneet asuin- ja talousrakennukset sekä kartanopuisto puukujanteineen.

Selvityksen tavoitteena on ollut kartoittaa kartanoalueen maisematilan ja kartanopuiston kehitysvaiheet. Lisäksi on arvioitu kohteen nykytilaa ja säilyneisyyttä sekä nykytilan suhdetta alueen historiallisiin vaiheisiin sekä ympäröivään kaupunkikuvaan ja -rakenteeseen. Työssä on määritelty keskeiset säilytettävät ja vaalittavat ominaispiirteet, arvioitu kohteen merkittävyyttä ja lopuksi annettu suositukset alueen jatkosuunnittelulle ja alueen kehittämiseksi siten, että alueen kulttuurihistorialliset arvot säilyvät. Laadittu selvitys toimii kartanoalueen asemakaavoituksen ja kehittämisen lähtöaineistona.

Selvitys on laadittu joulukuun 2018 ja marraskuun 2019 välisenä aikana Helsingin kaupungin kaupunkiympäristön toimialan toimeksiannosta Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy:ssä, jossa työstä ovat vastanneet maisema-arkkitehdit Niina Alapeteri ja Tiina Perälä sekä maisema-arkkitehtiopiskelija Ronja Rajamäki. Työtä on kaupunkiympäristön toimialan maankäyttö ja kaupunkirakenneyksikössä ohjanneet maisema-arkkitehti Maija Lounamaa, aluesuunnittelija Johanna Himberg, maisema-arkkitehti Mari Soini, tiimipäällikkö Niina Strengell, maisema-arkkitehti Maria Hyövälti, arkkitehti Sakari Mentu, suunnitteluinsinööri Heikki Takainen ja maisema-arkkitehti Sofia Kangas.

1 Alueen sijainti ja suunnittelutilanne

Kulosaaren kartanon alue sijaitsee Itä-Helsingissä, Kulosaaren kaupunginosassa, Kulosaaren ja Herttoniemen metroasemien välisellä niemellä. Se rajautuu etelässä Itä-väylään ja Kipparlahdensilmukkaan ja pohjoisessa kesäma- ja alueisiin, idässä Herttoniemen siirtolapuutarha-alueeseen ja lännessä Naurissalmeen. Selvitysalueena olevaan kartanoalueeseen kuuluvat kartanon päärakennuksen ja kartanopuiston lisäksi kartanon vanhat rakennukset ympäristöineen, viljelypalsta-alue ja ranta-alueen venesatama-alueet, pohjoisen metsäiset selänteet ja avoimena säilyneet niitty- ja peltoalueet aina vanhalle riihelle asti. Selvitysalueetta ympäröivä laajempi tarkastelualue ulottuu Kivinokan ulkoilupuistoon ja Herttoniemen siirtolapuutarhaan asti ja alueeseen kuuluu kartanoaluetta ympäröivät metsäiset selänteet ja niitty- ja peltoalueet.

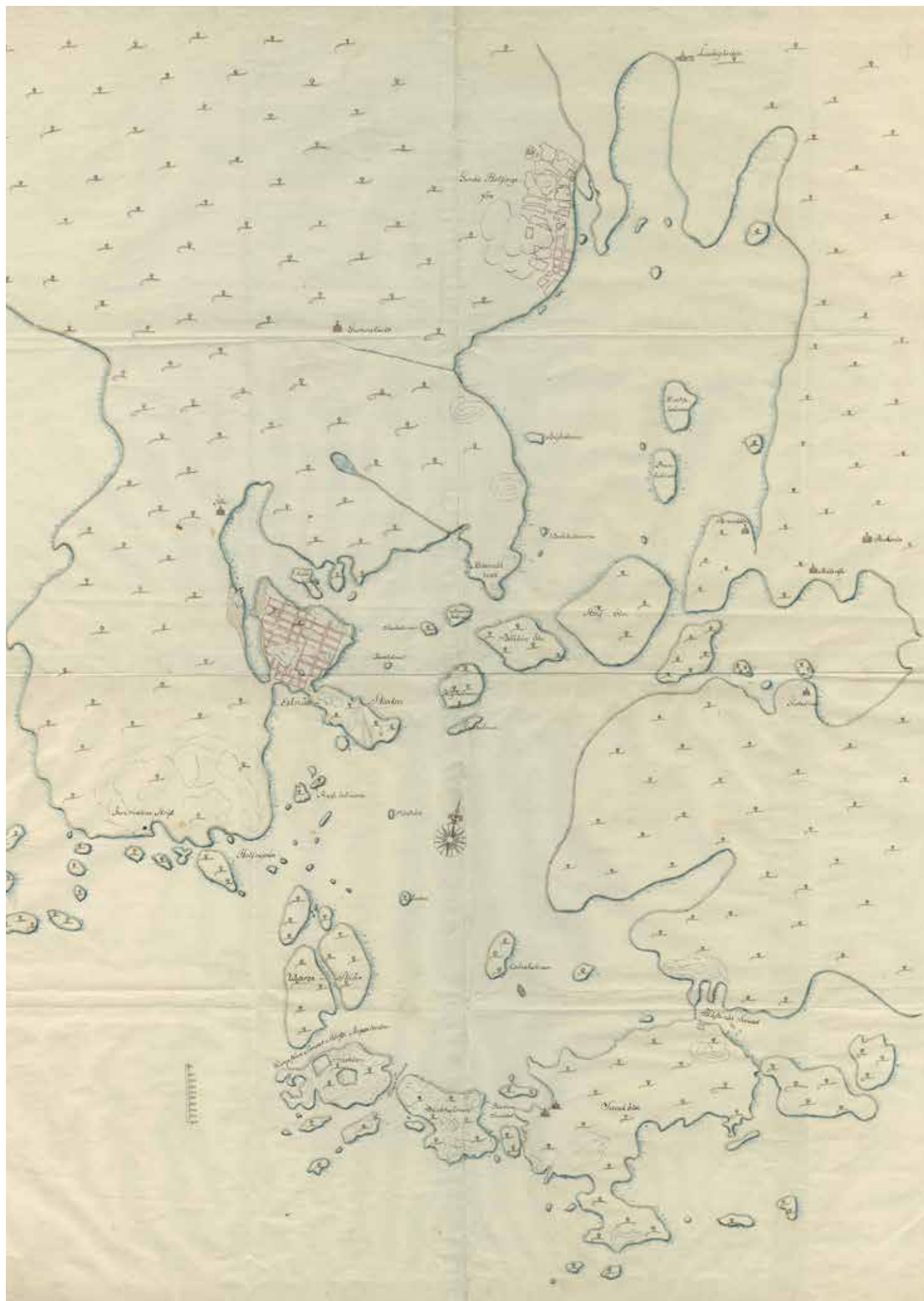
Selvitysalueella ei ole tällä hetkellä voimassa olevaa asemakaavaa. Asemakaavoitus on käynnistymässä lähiaikoina. Yleiskaavassa vuodelta 2016 pääosa selvitysalueesta on merkitty merellisen virkistys- ja matkailun alueeksi (ks. kuva 4, tummanvihreä väri). Kaavamääräykseen on kirjattu, että "aluetta on tarkoitus kehittää merkittävänä virkistys-, ulkoilu-, liikunta-, luonto- ja kulttuurialueena, joka kytkeytyy mantereen virkistys- ja viheralueisiin. Merkintä sisältää loma-asumisen ja matkailun alueita." Tarkastelualue on merkitty yleiskaavassa virkistys- ja viheralueeksi. Kaavamääräyksiin on kirjattu, että "aluetta kehitetään merkittävänä virkistys-, ulkoilu-, liikunta-, luonto- ja kulttuurialueena, joka kytkeytyy seudulliseen viherverkostoon ja merelliseen virkistysvyöhykkeeseen. Lähtökohtana on säilyttää verkoston metsäinen luonne." Sekä merellisen virkistys- ja matkailun alueella että virkistys- ja viheralueelle on annettu seuraava lisämääräys: Suunnittelussa tulee turvata kulttuurihistoriallisten ja maisemallisten arvojen säilyminen sekä ottaa huomioon ja turvata luonnon monimuotoisuuden, ekosysteemipalvelujen kehittämisen, luonnonsuojelun ja ekologisen verkoston sekä metsäverkoston kannalta tärkeät alueet. Yleiskaavan baanaverkko sekä kantakaupunkialue C2 sivuavat etelästä selvitysalueetta. Kantakaupunkimerkintä tarkoittaa aluetta, jota kehitetään toiminnallisesti sekoittuneena asumisen, kaupan ja julkisten palvelujen, toimitilojen, hallinnon, puistojen, virkistys- ja liikuntapalvelujen sekä kaupunkikulttuurin alueena.

Kartanoalue on osa Kivinokan ja siirtolapuutarhan maakunnallisesti arvokasta kulttuuriympäristöä (Uudenmaanliitto 2012). Kartanon kupeessa sijaitseva Herttoniemen siirtolapuutarha on RKY-alue. Lisäksi siirtolapuutarha-alue on suojeltu asemakaavassa nro 10400 merkinnällä RP/s eli siirtolapuutarha-alue, jolla ympäristö säilytetään. Tupakan-kuivausräikkö on suojeltu merkinnällä sr-2, kuten myös keltainen talo "Kirstika" alueen eteläosassa.

Selvitysalueella on useita luontoarvoja. Kartanoalue kuuluu Kivinokan eteläosan tärkeään lepakkoalueeseen. Naurissalmen itärannan vaahteralehto kuuluu Etelä-Suomessa silmälläpidettäviin luontotyyppisiin ja kartanon pohjoispuolella, Kivinokan pysäköintialueen läheisyydessä sijaitseva tervaleppäluhta kuuluu Etelä-Suomessa erittäin uhanalaisiin luontotyyppisiin. Kartanopuisto ja rannan lehtoalue ovat myös linnustollisesti arvokkaita alueita.

Kuva 4. Ote Yleiskaavasta 2016. Helsingin kaupunki.

2 Kartanon historian vaiheita

Selvitysalueen varhaisia vaiheita

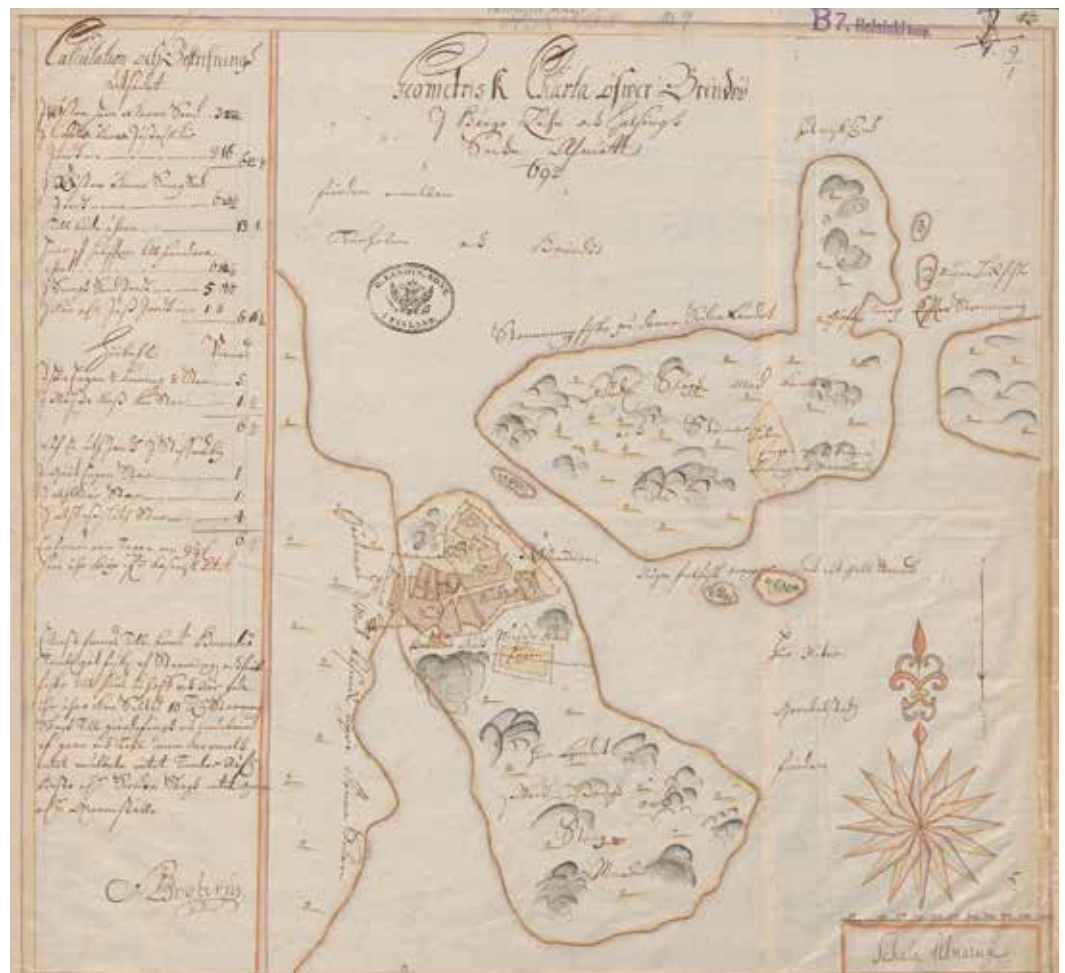
Helsingin pitäjässä sijaitsevasta Brändön yksinäistilasta (enstaka hemman) on ensimmäinen maininta vuodelta 1515.¹ Vuonna 1543 nimi esiintyy muodossa Brendöö, vuonna 1544 Brendö ja vuonna 1547 Brändöö.² Laivaston kapteeni **Erik Filpusson** (1510-1588) omisti Brändön, alun perin yhden veromarkan tilan vuodesta 1540 vuoteen 1588. On jäänyt epäselväksi, milloin tilasta muodostui rälssitila.³ Filpusson mainitaan rälssi- ja ratsupalvelusluettelossa ensimmäisen kerran jo vuonna 1554.⁴ Filpussonille myönnettiin elinikäinen oikeus rälssitilaan hänen sokeuduttuaan vuonna 1585, kun hän oli palvellut pitkään Kuninkaallisen majesteetin laivastossa.⁵ Joidenkin lähteiden mukaan Filpussonin sokeuduttua Brändön rälssitilan otti haltuun Filpussonin pojantytären mies Mårten Simonsson säilyttäen näin tilan verovapauden. Viimeistään tila siirtyi Simonssonille Filpussonin kuoltua vuonna 1588.⁶ Vuoden 1586 rälssimiesten luettelossa mainitaan tilan viljelysalan olleen 18 kynnärää ja tilan arvon 2/3 manttaalia. Talo ei siis ollut suuri, mutta se erottui kuitenkin tavallisista talonpoikaistaloista. Filpussonin aikaan tilan pääarakennus on nähtävästi sijainnut samalla paikalla, kuten vuoden 1650-luvun ja myöhemmin vuoden 1692 kartassa voidaan nähdä.

Mårten Simonssonin aikana Brändön tila mainitaan ensimmäisen kerran aatelisena säteritilana vuoden 1600 säteriluettelossa.⁷ Tila siirtyi Simonssonin kuoltua vuonna 1622 hänen pojalleen Henrik Mårtenssonille. Kartanon elämästä 1600-luvulla ei ole jäänyt kuvauksia historian kirjoihin. Tiedetään kuitenkin, että Mårtensson oli ratsuväen luutnantti, jolla oli huomattavan paljon palvelusväkeä; kolme renkiä ja kolme piikaa, sekä lisäksi kolme alaikäistä mahdollisesti paimenina toimivaa poikaa ja yksi tyttö. Myös luutnantin vanha äiti kuului perheeseen.⁸ Mårtenssonilla tila oli vuoteen 1651 asti, minkä jälkeen tila siirtyi viskaali Klas Torckelle (myös Claes Torsk).⁹

Tila sai säterivapauden vuonna 1675.¹⁰ Säterivapaus tarkoitti sitä, että omistajalla oli verovapaus säteritilaansa ilman ratsupalveluksen suorittamista. ”Edellytyksenä oli kuitenkin, että maata viljeltiin ja että säteri oli hyvin rakennettu, niin että siellä oli omistajan arvon mukainen ”asuinkartano”. Jos rakennusta ei hoidettu ja maanviljely laiminlyötiin, säteri voitiin alentaa arvossa ja se menetti verovapautensa.”¹¹ Aiemmin kaikista rasituksista vapaina olleille aatelien säterikartanoille asetettiin ison reduktion seurauksena ratsupalveluvollisuus. Ison reduktion myötä Brändöstä tuli säteriratsutila (säterirustholli) vuonna 1692.¹²

Kuva 6, viereisellä sivulla. Ote kartasta noin 1600-luvun puolessa välistä, jossa Brändön rälssitila näkyy ensimmäisen kerran. Kartassa näkyy myös muut rälssitilat Tullisaari, Herttoniemi, Båtsvik ja Kumpula. Utländska stads- och fästningsplaner, Helsingfors, KRA.

Kuva 5. Kulosaaren tiluskartta vuodelta 1692. Geometrisk Charta öfver Brendöö. Kartan laatinut Samuel Broterus. Karttaan on merkitty Brendöö gårdh, sen pellot (raidotettu) ja niityt (keltaisella). Pelloista suurin osa on hiekkamaata (Sand). Rälssitilan pääarakennus sijoittuu salmen läheisyyteen, peltoauekan pohjoispuolelle, selvästi pohjoisemmaksi kuin vuoden 1754 kartassa. Saaren Herttoniemestä erottava salmi näkyy enää kapeana jokena tai ojana. Pellot sijoittuvat saaren eteläosiin, pohjoisosiin on merkitty kallioista metsää. Peltojen pohjoispuolella on niittyalue, jonka poikki näyttäisi kulkevan puro, joka saa alkunsa kallion juurelta. Pellot on aidattu. Osa tilasta ulottuu salmen toiselle puolelle. Tästä kartasta voidaan tulkita, että 1930-luvun peltolina olleet alueet olivat jo 1600-luvun lopulla viljelyksessä. Kartta on laadittu ison reduktion myötä tapahtuneiden muutoksien jälkeen. KA.

Augustin Ehrensvärdin aika

Torcken jälkeen tilan omistajana oli vuodesta 1664 vuoteen 1701 asti Rosendalin suku. Ensin Turun hovioikeuden asesorina toiminut Erik, joka omisti myös Rosendalin kartanon. Sen jälkeen hänen poikansa kapteeni Anders Eriksson Rosendal ja hänen kuoltuaan tämän vaimo Kristina Claesdotter Lillieström ja heidän jälkeläisensä. Tilan omistajaksi tuli vuonna 1701 rovasti Laurentius Frisius, joka hallinnoi tilaa kuolemaansa asti (v. 1732).

C.J. Garbergin mukaan ”isovihaan asti säterien maanviljelyä hoitivat yleisesti tilanhoitajat ja pehtoorit omistajan ollessa sodassa tai työskennellessään virkamiehenä Tukholmassa tai Turussa.”¹³ Suuren Pohjan sodan (1700–1721) aikainen Venäjän miehitys Suomessa 1713–1721 (isoviha) koetteli kartanoita ehkä pahemmin kuin muita tiloja. Tilat autioituivat ja miehityksen päätyttyä useimmat Helsingin pitäjän vanhoista kartanoista olivat raunioina tai hyvin heikossa kunnossa. Aasukkaat palasivat tiloille vasta sodan päätyttyä, ja kesti aikansa ennen kuin vanhat rakennukset oli korjattu tai uudisrakennukset pystytetty.¹⁴ Tuolloinkin tiloilla asuivat pääosin tilanhoitajat tai lampuodit torppareineen. Näin oli muun muassa Brändöössä.¹⁵ Vauraat kauppiat ja porvarit käyttivät sodan jälkeen tilaisuuttaan hyväksi ja hankkivat useita tiloja ja maata kaupungin lähistöltä, mutta asuivat itse kaupungissa. Yksi heistä oli tullitarkastaja ja Herttoniemen tilan omistaja Peter Wetter, joka lunasti köyhtyneiltä velallisiltaan vähitellen Herttoniemen lähitilat, myös Kulosaaren, ja yhdisti ne yhtenäiseksi Herttoniemen kartanoksi.¹⁶ Wetter luovutti vuonna 1725 Herttoniemen kartanon pojalleen Helsingin pormestari Abraham Wetterille, joka jatkoi kartanon pitoa vuoteen 1737 asti.

Brändön tilan vaiheista tai elämästä ei tarkemmin ole tässä vaiheessa tietoa, tiedetään kuitenkin, että pikkuvihan aikana (1742–43) Brändön säteriratsutila poltettiin.¹⁷ On todennäköistä, että tässä vaiheessa tilan uusi päärakennus rakennettiin etelämmäksi (kartan 1754 mukaiselle paikalle). Herttoniemeä ja siten myös Brändöötä isännöi Wetterin kuoleman jälkeen ensin Wetterin perikunta vuoteen 1746 asti, sitten lääninrahastonhoitaja Anders Hellenius vuoteen 1752 asti. Hellenius hallitsi kartanoita panttioikeuksin vaikka virallisesti kartanon omistivat edelleen Wetterin jälkeläiset. Vuonna 1752 molemmat kartanot siirtyivät Augustin Ehrensvärdin omistukseen.

Viaporin linnoituksen rakentaminen alkoi vuonna 1748. Tykistöupseeri Augustin Ehrensvärd nimitettiin vuonna 1749 tykistöpäälliköksi, vuosi linnoituksen rakentamisen aloituksesta.¹⁸ Kuten monet muutkin linnoitukseen komenetuista, Ehrensvärd osti itselleen vuonna 1751 Herttoniemen kartanon ja siihen kuuluneet Båtsvikin säterin, Mäkelän kruunutilan ja Brändön säteriratsutilan.¹⁹ Vaikka Ehrensvärdillä oli maatilansa, joista Brändö ja Herttoniemi olivat aivan Viaporin läheisyydessä, hän asui Viaporin rakentamiskana suurimmaksi osaksi linnoituksessa Susisaarella, ensin vaatimattomasti puutalossa, ja lopulta arvolleen sopivassa asunnossa Komendantin talossa.²⁰ Tykistön päällikkönä hän sai virka-asunnon myös Ruotsista, mutta kesät hän asui Suomessa. Puoliso Catharina Adlerheim viihtyi paremmin heidän Tukholman kodissaan.²¹

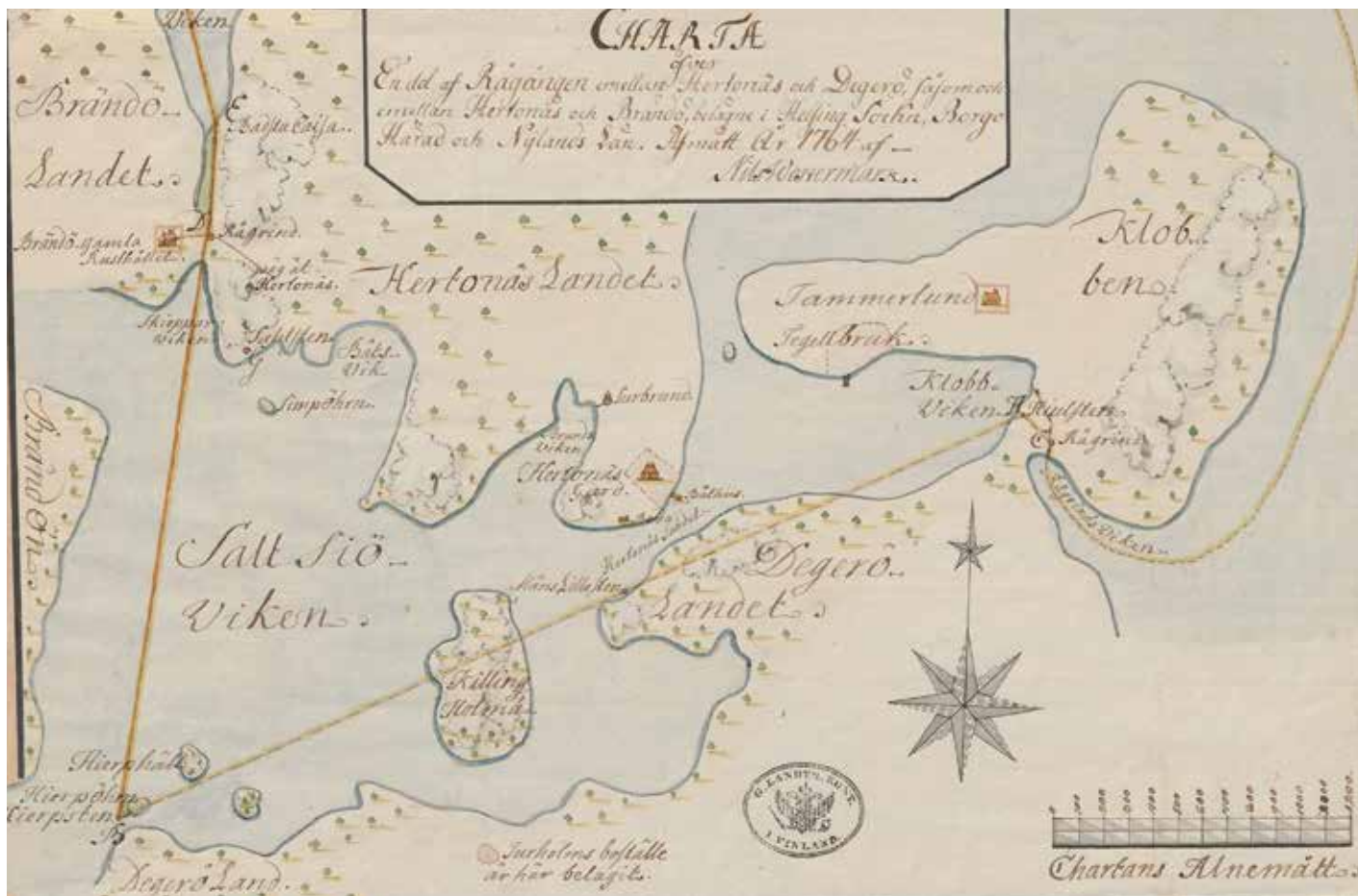
Ehrensvärdin huoli tykistörykmentinsä sotilaiden ja upseerien hyvinvoinnista, erityisesti virkansa jättäneistä ja kerjuuseen turvautuvista sotilaista, heidän lapsien kuolintapauksista ja riittämättömästä koulutuksesta johti vapaaehtoisen lapsi- ja eläkekassan perustamiseen vuonna 1750.²² Ehrensvärdin henkilöhistoriaa tutkinut Oscar Nikula kirjoittaa Ehrensvärdin aikaansaamasta lapsi- ja eläkekassasta seuraavasti: Lapsi- ja eläkekassan ohjesäännön mukaan avustusta nauttivien lasten tuli saada opetusta kristinuskossa mutta oppia myös jotain ”tehdastyötä”, mieluiten kehuuta. Niiden, joilla ei ollut taipumuksia käsityöhön tai tehdastyöhön tuli värväytyä tykistöön ja palvella kunnes täyttivät kolmekymmentä vuotta.²³ Ehrensvärdin huoli lasten kohtaloista johti myöhemmin myös Suomen ensimmäisen lastenkodin perustamiseen. Tykistöpataljoonan lastenkodin toiminta alkoi vuonna 1753 Brändöön säteriratsutilalla Ehrensvärdin suojeluksessa.²⁴ Ehrensvärd siirsi Viaporista Brändööseen vanhan puumakasiinin, jota kaavailtiin alun perin keripukki-sairaalaksi Viaporin sotilaille.²⁵ Makasiiniin perustettiin kuitenkin lastenkoti. Lastenkoti sijoittui tilan länsiosiin, rannan tuntumaan säteriratsutilan päärakennuksesta luoteeseen. Lastenkodin käytössä oli kaksi rakennusta.

Lastenkodin huollettavana oli alussa noin 30, myöhemmin 50 lasta.²⁶ Lastenkodissa toimi myös koulu, jossa lapsille opetettiin kristinoppia, lukemista, kirjoittamista, laskentaa, historiaa ja maantietoa. Myös puutarhanhoidon opetus oli tärkeässä osassa, minkä takia lastenkodin yhteyteen perustettiin laaja hyötypuutarha. Se oli jaettu yhdeksään kortteliin. On mahdollista, että Suomessa samana aikakautena yleistyneet Pehr Kalmin ajatusten mukaiset korttelipuutarhat ovat vaikuttaneet Brändöön puutarhan sommitteluun.²⁷ Ehrensvärd oli kiinnostunut puutarhanhoidosta, ja oli kokeillut Saaren kartanossa jopa riisin viljelyä.²⁸ Ehrensvärd on kirjoittanut ”Tätä taitoa olen pitänyt mitä välttämättömimpänä Suomelle - ei ole kauan siitä, kun kaikki vihannekset ja juurekset piti hankkia Liivinmaalta.”²⁹ Puutarhassa kasvoi muun muassa tupakkaa ja raparperia. Raparperin Ehrensvärd oli saanut vuosina 1757 ja 1758 Carl von Linnéltä, jolle Ehrensvärd kirjoitti: ”Olet ylen ystävällinen, kun haluat edistää puutarhaani Suomessa – tai oikeastaan se ei ole minun vaan sotilaitteni alaikäisten lasten lähes ainut ruoan ja kasvun lähde.” Tupakan kuivausta varten tilalle rakennettiin tupakankuivauslato.

Kuva 7. Geometrisk charta öfwer Brändö Rusthålls ägor. Nils Westermarkin kartta vuodelta 1754. Kartta esittää tilannetta Augustin Ehrensvärdin omistaessa kartanon. Pellot on kuvattu keltaisella ja harmaalla, käyttämättömät pellot ja niityt vihreällä. Lastenkodin puutarha on merkitty kirjaimella A. Läntiset ja itäiset pellot on eritelty omiksi alueiksi aidalla. Keltaisten peltojen pohjoispuolella on vanha tilan päärakennuksen

paikka. Vanha päärakennus oli poltettu pikkuvihan aikana, jonka jälkeen rustholli siirrettiin kartassa esitettyyn paikkaan, tien varrelle peltojen eteläpuolelle. Rannassa sijaitsee ”badstuga”, pesutupa. Puutarhakorttelit on aidattu ympäristöstä alueista. Lastenkodin pohjoispuolella on lähde, jonne johtaa tie. Rusthollin läheisyydessä sijaitsee pieniä rakennuksia. KA.

Lähtiessään Pommerin sotaan vuonna 1757 Ehrensvärd myi Herttoniemen, Båtsvikin ja Mäkelän veljelleen, mutta piti Brändön säterirusthollin itsellään.³⁰ Lastenkoti lakkautettiin 1765-66 valtiopäivien seurauksena, mutta Ehrensvärd huolehti edelleen suojateistaan. Ehrensvärdin sanoin "mutta mitä omaisuuteeni tulee, pidän sen itselläni, kun olen todennut, ettei yksikään sotilaani lapsi ole omaani köyhempi."³¹ Vuonna 1766 kartanon omistus siirtyi Ehrensvärdin ystävälle ja lastenkodin johtajana toimineelle eversti Jakob Gerdesille, joka jatkoi lastenkotitoimintaa ainakin jossain muodossa.³² Gerdesin aikaan puutarhassa viljeltiin ainakin sipulia.³³ 1760-luvulla Abraham Hülpers vieraili Gerdesin luona, ja hänen kerrotaan ihastelleen rusthollin laajoja ja kaikesta päätellen hyvin menestyviä sipuliviljelmiä.³⁴ Gerdesin omistus jatkui vuoteen 1784 asti. Lastenkodin lakkautuksen jälkeen rusthollin päärakennus siirtyi lastenkodin paikalle. Vuoden 1764 kartalle on merkitty Brändö gamla rusthåll, eli vanha rustolli. Tämä viittaa siihen, että rusthollin päärakennus on siinä vaiheessa ollut jo muualla. Vanhan rusthollin paikalla nähdään ainakin vuoden 1779 kartalla krouvi (Brändö krog).³⁵

Gerdesin jälkeen kartanon omistajaksi tuli Viaporissa vaikuttanut Petter Bernhard Piper (1785 – 1799). Piper toimi Viaporin "placemajorina"³⁶ vuonna 1772 ja komendanttina vuosien 1780-1784 ajan. 1790-luvulla hän toimi sotakollegion eli Ruotsin maavoimia johtaneen keskusviraston presidenttinä. Piperin kuoleman jälkeen hänen leski Elsa Maria de la Motte omisti kartanon vuoteen 1811 asti. Hän oli ottanut vuonna 1805 tilan rakennuksille palovakuutuksen. Palovakuutusasiakirjoihin kirjattiin tarkka selostus rakennuksista sekä liitettiin piirros rakennusten sijoittumisesta toisiinsa nähden.³⁷ Asiakirjan mukaan tilalla oli 11 rakennusta. Niistä seitsemän oli puisia kaksikerroksisia rakennuksia, joissa oli joko puu- tai turvekatto, "Päärakennus oli silloin puinen, kaksikerroksinen, mansardikattoinen, punaiseksi maalattu rakennus."³⁸

Kuva 8, viereisellä sivulla ylhäällä. Ote Nils Westermarkin rajankäynti kartasta vuodelta 1764. Charta öfver en del af rågången emellan Hertonäs och Degerö, såsom och emellan Hertonäs och Brändö. KA.

Kuva 9, ylhäällä. Ote kartasta Charta öfwer Hamnen wid Helsingfors som tillika visar så denne stads som Sweaborg och Ulricas Borgwärckens belägenhet 1767. Utländska stads- och fästningsplaner, Helsingfors, KRA.

Kuva 10, alhaalla. Maanmittaaja Fredr. Joh. Christéenin Herttoniemen säterin alueen kartta vuodelta 1779. Brändön rusthollin kohdalle merkitty Brändö Krog. KA

N: 5631.

Samtlig Grund Ritning för
 Linn. och Laitugårds Nyggnadens
 i Brändö Gård.

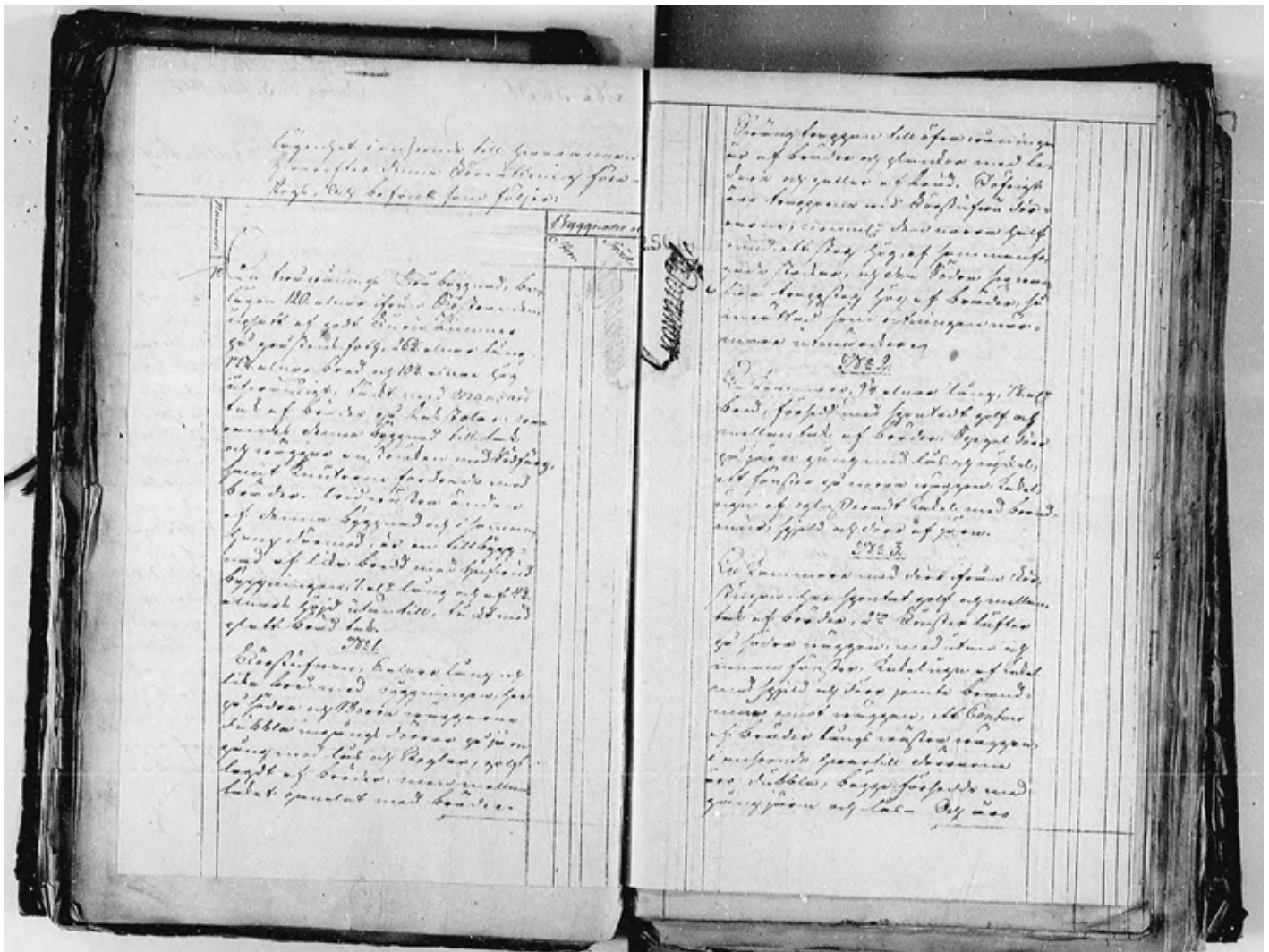
□/

Sten

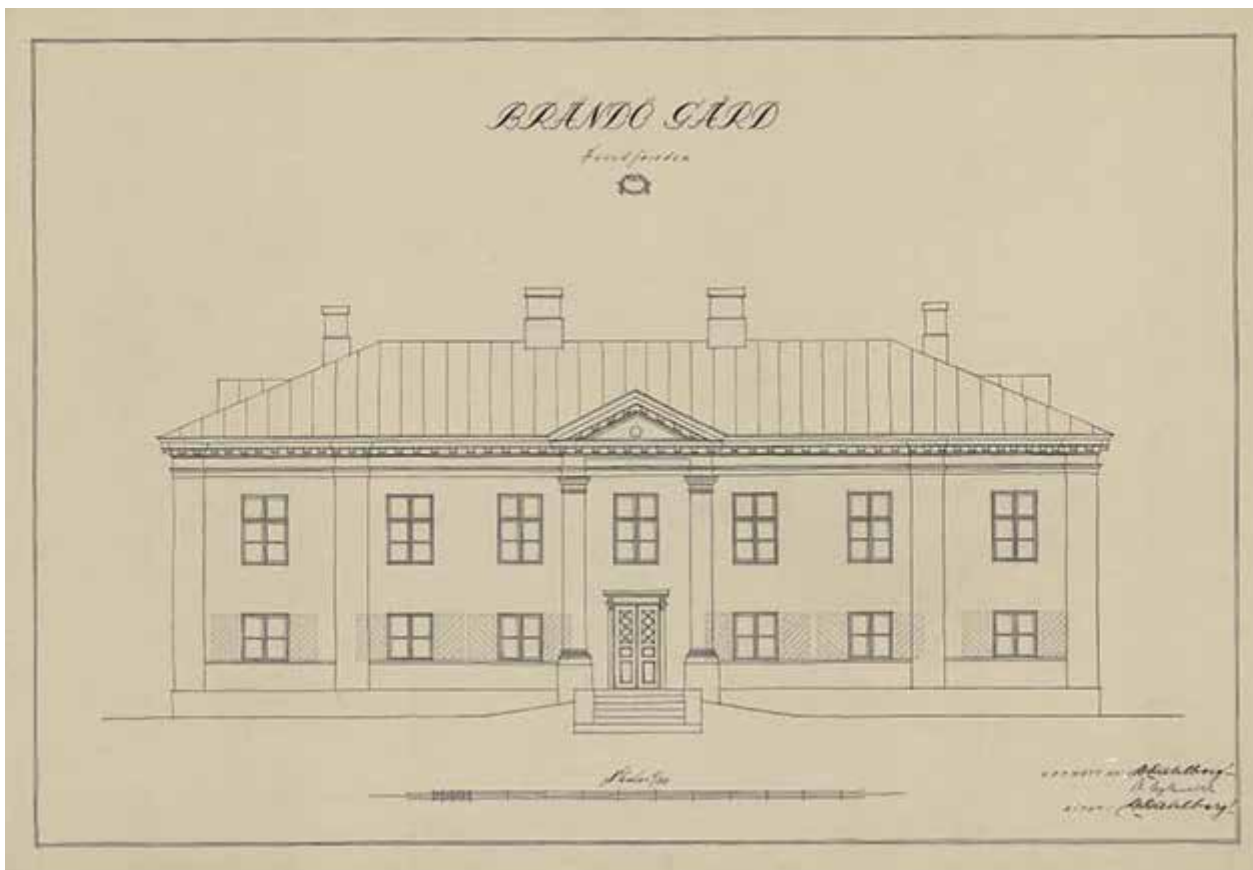

Sten, här vid den följande.

Kuva 10. Tomt och grund ritning öfver mann och ladugårds byggnaderne på Brändö gård. Kartanon rakennukset palovakuutusasiakirjan liitepiirustuksessa vuodelta 1805. Numero 1 on päärakennus ja nro 2 nykyinen pehtoorinrakennus. Nro 3 viittaa kellariin (asiakirjan mukaan hvälfst källare eli holvattu kellari), jota ei ole piirretty kartalle. Nro 4:n pohjoispäähän merkitty työkaluvaja. Nro 5 on kanala ja rakennuksessa nro 6 oli navetta, talli ja lampola. Navettarakennuksen pohjoispuolella sijaitsee kaivo ja päärakennuksen itäpuolella kasvihuone. RA.

Kuva 11. Ote palovakuutusasiakirjasta. RA.

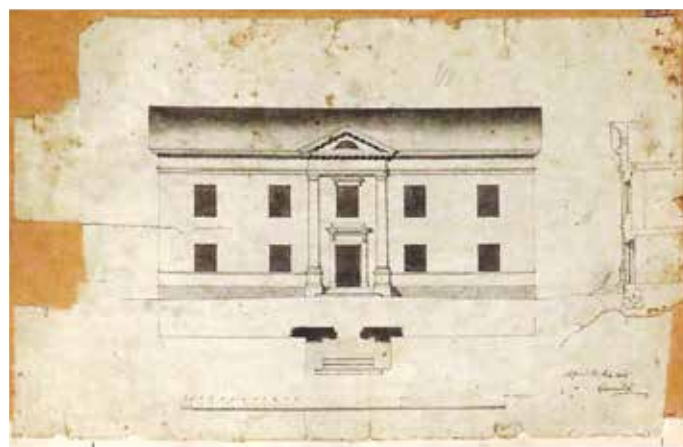
Kuva 12. Mittauspiirustus kartanon päärakennuksesta vuodelta 1922-23. Piirtäjä D. Dahlberg. AKR.

Kartano 1800-luvulla

Kartanon omistajaksi tuli vuonna 1811 eversti Lars Johan Jägerhorn af Storby. Armeijan yli-intendentin virasta eronnut Jägerhorn keskittyi tilan hoitoon ja ryhtyi pian päärakennuksen korjaus- ja laajennustöihin. Piirustukset hän tilasi ruotsalaissyntyiseltä arkkitehti Pehr Grandstedtiltä (1764-1828), joka oli 1790-luvun alussa komennettu Hangon linnoitukseen rakennustöihin ja ryhtynyt sivutyönään tekemään suunnittelutöitä yksityisille.³⁹ Hangosta Granstedt siirtyi Viaporiin, ja Suomen sodan jälkeen Viaporin siirryttyä venäläisille Granstedt jäi pysyvästi Suomeen. Koska Helsingissä oli tuohon aikaan vain muutamia arkkitehtien ammattia harjoittaneita henkilöitä, työtilanne oli hyvä ja Granstedt suunnitteli muun muassa 1810-luvulla toistakymmentä rakennusta Helsingin keskustaan.⁴⁰ Viaporin linnoituksen päällikkönä aiemmin toiminut Carl Olof Cronstedt tilasi Granstedtiltä piirustukset Herttoniemen kartanon päärakennuksen uudistamiseksi vuonna 1815.⁴¹ Brändön päärakennuksen kunnostuksen piirustukset eivät ole säilyneet, mutta päärakennuksen laajennus- ja korjaustyöt ajoittuivat samalle ajalle Herttoniemen kartanon päärakennuksen kunnostuksen kanssa. Brändön 1700-luvulla rakennettua puista päärakennusta laajennettiin itään päin. Näin 1700-luvulla rakennettu sisäänkäynti asettui rakennuksen keskelle (ks. kuva 10) ja rakennuksen julkisivusta tuli pääsisäänkäynnin suhteen symmetrinen. Rakennus sai tällöin nykyisen empire-asun, julkisivurappauksen ja vaaleanpunaisen värinsä.⁴² Yhdennäköisyys Herttoniemen kartanoon on ilmeinen.

Rakennukseen liittyvästä puutarhasta ei ole käsillä olevista lähteistä löytynyt mainintaa. Suomen kartanoita tutkineen kansantieteilijä Bo Lönnqvistin mukaan Jägerhornin aikaan

tilalta myytiin maitoa, voita, vasikoita, läskiä, viljaa ja viinaa, ja että myös kalavedet oli annettu vuokralle kuten myös puutarha.⁴³ Jägerhorn ehti nauttia uudesta päärakennuksesta todennäköisesti vain muutaman vuoden ennen kuolemaansa. Jägerhornin leski Fredrika Lovisa jäi hoitamaan tilaa vuoteen 1824 asti, jonka jälkeen tilan omistajaksi tuli majuri Konstantin Wulisma ja myöhemmin hänen leskensä ja perillisensä. Kartano siirtyi vuonna 1864 eversti Karl Thesleffille.

Kuva 13. Asuinrakennukseksi kunnostetun polttorakennuksen julkisivupiirros. Pehr Granstedt 1815. Skannaus kirjasta Herttoniemen kartano, alkuperäinen lähde SOV (Svenska Odlingens vänner).

Kuva 14. Ote senaattikartasta vuodelta 1870-luvulta. Kartanon päärakennuksen edustalle on merkitty laaja puutarha. KA.

Kartanon seuraava omistaja aatelin Johan Cronstedt, alkuperäiseltä nimeltään Johan Frans Andreas Galindo oli mennyt naimisiin vuonna 1867 Olga Cronstedtin kanssa. Olga oli 1800-luvun alussa Herttoniemen omistaneen aatelin Carl Olaf Cronstedtin pojan Carl Olaf Cronstedtin nuoremman ainoan hengissä säilynyt jälkeläinen. Olga kuoli vain 35-vuotiaana vuonna 1870. Jotta vapaaherrallinen Cronstedt-suku ei sammuisi, Venäjän keisari hyväksyi, että Carl Olof Cronstedt nuorempi adoptoi Johanin keisarin siunauksella vielä samana vuonna. Johan avioitui vielä kahdesti, ensin vuonna 1875 Julia Fanny Mechelinin kanssa, ja myöhemmin vielä Eva Mathilda Charlotta Aminoffin kanssa vuonna 1883. Kerrotaan, että kun Suomen Yhdyspankin toimitusjohtajana (1872-1907) toiminut Johan Cronstedt osti Brändön kartanon kesäpaikakseen vuonna 1877, päärakennuksen edusta oli kokonaan perunapeltä.⁴⁴ Cronstedt kunnosti puutarhan kartanon mukaiseen arvoonsa, jolloin se sai pitkälti nykyisen muotonsa. Puutarhan reunoille istutettiin lehmäksiä ja puutarhaan tehtiin kuvioistutuksia. Piirustusta tai kuvausta puutarhan ulkomuodosta ei ole säilynyt.

Cronstedtin perheeseen kuului runsaasti väkeä; paroni oli jäänyt kahdesti leskeksi, ja lapsia oli kahdesta avioliitosta. Niinpä päärakennuksen pohjoispuoliselle metsäkumpareelle rakennettiin puinen huvila, Tallbacka, jossa asui Cronstedtin tyttären perhe. Samoihin aikoihin lienee rakennettu myös lounaisrannan valkoinen huvila, jossa viettivät kesäänsä Cronstedtin tytär Hedvig sekä hänen miehensä taiteilija ja Suomen Taideyhdistyksen piirustuskoulun opettaja Gunnar Berndtson.⁴⁵ Huvila tunnetaan edelleen Gunnarstorp-nimellä.

Kerrotaan, että kuten muuallakin Helsingin ympäristöjen kartanoissa, myös Brändössä elettiin vilkasta herraskartanoelämää koko 1800-luvun ajan. Lönnqvist kuvailee, kuinka Kulosaarelaiseen kesänviettoon kuului kuistiälmää, romaanien lukemista, tenniksen ja kroketin pelaamista, ratsastusta, purjehdusta, vierailuja ja sieniretkiä. Välistä soudettiin Stuguön saarelle, jolla Kulosaaren kaupunginosa nykyisin sijaitsee, ihailemaan Frimurarbergetin kalliolta avautuvaa näköalaa.⁴⁶

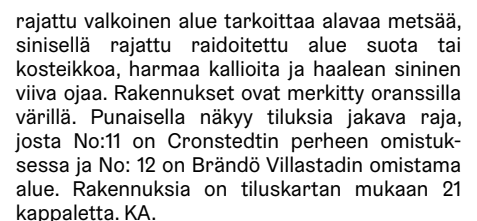
Kartano 1900-luvun alussa

Johan Cronstedtin kuoltua vuonna 1907 suurin osa kartanon maista myytiin AB Brändö Villastad -yhtiölle. Stugu eli nykyinen Kulosaari sekä nykyisen Kivinokan alue siirtyivät uuden perustettavan huvilakaupungin omistukseen, ks. oheinen kartta. Kartanon ydinalueet jäivät Cronstedtin vaimon Eva Cronstedtin ja heidän lapsiensa Johanin, Evan ja Nilsin omistukseen. Myynnin yhteydessä laaditussa tiluskartassa on kartanon puutarhaksi merkitty päärakennuksen etelä- ja kaakkoispuoliset alueet sekä laaja ranta-alue (ks. kuva 16).

Ensimmäiset säilyneet historialliset valokuvat kartanon alueesta ovat 1900-luvun alusta, jolloin muun muassa valokuvaaja Daniel Nyblin kuvasi kartanoa ja sen ympäristöä.⁴⁷ Kuvien perusteella puutarha on 1900-luvun alussa ollut jakautunut kahteen osaan. Päärakennusta lähinnä on sijainnut rakennukseen nähden symmetrinen koristeistutus-sommitelma, jota on rajannut kaareva käytävä. Istutukseen

on liittynyt ajalle tyypilliset eksoottiset kasvit, kuten agavat. Sommitelman kohokohtana näyttää toisinaan olleen puutarhauurna. Kaarevaa käytävää näyttää reunustaneen vapaasti sommiteltuja korstepensaita. Rakennuksen vierellä on kasvanut kukkivia pensaita ja runsaasti köynnöksiä. Puutarhan eteläosassa on ollut laajempi avoin nurmi-alue, jossa on kasvanut vapaasti kasvavia puita. Puutarhaa reunustivat 1800-luvulla istutetut lehmukset ja ilmeisesti sisääntulotien puolella rajaava pensasaita. Päärakennuksen takana, talouspihan puolella on kasvanut mm. syreeniä.

Kulosaaren kartano sijaitsi lähellä Helsingin keskustaa, mutta maateitse matka Helsinkiin oli pitkä. Yhteyttä Helsinkiin pidettiin yllä laivalla. Kulosaaren huvilakaupungin ja Kulosaaren kartanon maat yhdistänyt Naurissaaren silta valmistui vuonna 1916. Puusilta varustettiin portilla ja porttia vartioimaan palkattiin siltavahti. Silta Kulosaaresta Sörnäisiin valmistui kolme vuotta myöhemmin, vuonna 1919.

Kuva 17, yllä. Kulosaaren kartano 1900-luvun alussa. Kuvassa näkyy päärakennuksen edustan koristeistutuksia, eksoottisia palmuja ja agaveja, keskellä kukkaistutus ja kuvan reunoilla pensastutuksia. Julkisivua peittää runsaat köynnökset, villiviinit ja piippuköynnökset. Ks. myös kuva 71. HKMKA.

Kuva 18, vieressä. Näkymä kartanon ikkunasta kohti talouspihaa. Kuvan vasemmalla reunalla on pehtorintalo. Taustalla näkyy mahdollisesti tallin pääty ja aidattu karjapiha. Pohjoiseen kulkeva tie on kulkenut talouspihan läpi. HKMKA.

Kuva 19, viereisellä sivulla ylhäällä. Kulosaaren kartanon päärakennus nähtynä lounaasta 1900-luvun alussa. Kuvasta voi tarkastella päärakennuksen edustan istutuksia. Rakennuksen vierellä on köynnösten lisäksi myös kukkivia pensaita. Pensasaita sekä matala piikkilanka-aita rajaavat puutarhaa sisäkäytävästä. Koristeistutuksia kiertävä kaareva käytävä näkyy etualalla. Kuvan keskellä kasvaa pylväsmäinen puu, ehkä syressi, sekä matalia pensaita. HKMKA.

Kuva 20, viireisellä sivulla alhaalla. Näkymä peltojen yli kohti Naurissalmea noin 1910-luvulta, ennen vuotta 1916. Rantaan laskeutuva pelto (tiluskartassa nro 66) kasvaa ilmeisimmin perunaa. Rannassa näkyy useita rakennuksia, joita ei vielä vuoden 1907 kartalla ole. Vrt. kuva 23. HKMKA.

Kuva 21, ylhäällä. Johan Cronstedtin tytär vapaa-herratar Eva Cronstedt enonsa vapaaherra Björn Aminoff kanssa Kulosaaren kartanon kasvihuo-
neen edustalla n. 1905-1907. On jäänyt epäsel-
väksi, missä kasvihuone tuolloin sijaitsi. Toden-
näköisesti se kuitenkin sijaitsi samassa paikassa
kuin vuonna 1805, ks. kuva 10. MVKA.

Kuva 22, viereisellä sivulla ylhäällä. Vuonna 1916
valmistunut silta kuvattuna Naurissaaresta kohti
Kulosaaren kartanoa. Taustalla kuvassa näkyy
kartanon puuaitoja, jotka rajaavat tilan peltoja
maantiestä. HKMKA.

Kuva 23, viereisellä sivulla alhaalla. Naurissaaren
silta 1910-luvun loppupuolella. Sillalla oli portti ja
sillanvahdin koppi. HKMKA.

Eva Cronstedtin kuoltua vuonna 1919 kartanon osti Brändö Gårds Aktiebolag. Yhtiön osakkaina olivat muun muassa Johan Cronstedtin tytär Eva Linder ja hänen miehensä C.Linder. Yhtiö oli perustettu kartanon alueelle suunnitellun huvilakaupungin perustamista varten. Huvilakaupungin asemakaava tilattiin arkkitehti Eliel Saariselta vuonna 1919 (ks. kuva 23). Alue oli kaavailtu rakennettavan pääosin väljästi ja huvilakaupungin tyyliä mukaillen. Vanha kartanon päärakennus ja kartanopuisto oli säilytetty osana kaupunkirakennetta ja niille oli annettu keskeinen asema. Aika ei kuitenkaan ollut otollinen tonttien myynnille ja yhtiön osakkaat ryhtyivät tarjoamaan osakkeitaan kaupungille heti vuonna 1919.⁴⁸ Asemakaavaa ei myöskään koskaan vahvistettu.⁴⁹ Kartanon käytöstä Brändö Gårds aktiebolagin omistuksessa ei ole löytynyt tietoa. Hyvin todennäköisesti kartano rakennuksineen ja viljelysmaineen on ollut vuokrattuina.

Valtioneuvosto teki vuonna 1922 päätöksen Kulomaan taajaväkisen yhdyskunnan järjestämisestä Brändön kartanon alueelle.⁵⁰ Päätöksen mukaan alueelle tuli vahvistaa rakennusjärjestys ja asemakaava. Toimenpiteisiin ei kuitenkaan ryhdytty ja vuonna 1938 valtioneuvoston antoi päätöksen Kulomaan taajaväkisen yhdyskunnan lakkauttamisesta.⁵¹

Kuva 24. Stadsplan för Brändö gård Eliel Saarinen 1919. Toteutumattomassa suunnitelmassa Brändön kartanon alue oli rakennettu pääosin väljästi ja huvilakaupungin tyyliä mukaillen. Herttoniemeeseen johtavan tien varteen oli sijoitettu umpikortteleita. Asemakaavasuunnitelmaan hahmoteltu kaupunkirakenne tukeutui pitkälti kartanon päärakennuksen ja kartanopuiston aksiaaliseen sommitelmaan. Päärakennus ympyröity. HKA.

Kuva 25. Kulosaaren kartano vuonna 1924. Kartanon päärakennuksen edustan nurmikko kasvaa pitkänä. Kuvan oikeassa alanurkassa kukkauurna. Kuva Signe Brander. MVKA.

Kuva 26. Näkymä kartanopuistosta vuodelta 1927 alueen siirryttyä kaupungin omistukseen. Näkymä pitkin itäistä puistokäytävää, jota rajaa puukujanne. Puiston keskiakselilla kasvaa kookkaita pensaita ja taustalla pilkottaa Naarissalmi. Käytävän vasemmalla puolella näkyy hedelmäpuita ja niiden taustalla tenniskentän aidat, vrt. kuva 27. Kuva Eric Sundström. HKMKA..

Kuva 27. Ote mittauskartasta vuodelta 1927. Kartta laadittiin tilan omistuksen siirtyessä kaupungille. Kartassa olevat rajaviivat kuvaavat mahdollisesti vuokra-aluetta. Kartanopuistoa länneä rajaava pensasaita ulottuu rantaviivaan asti. HKA.

Kuva 28, vireisellä sivulla. Kuva kartanosta vuodelta 1927. Köynnökset on poistettu päärakennuksen seiniltä, eikä rakennuksen edustan koristeistutuksia ole enää havaittavissa. Kuva Eric Sundström. HKMKA.

Omistus siirtyy Helsingin kaupungille

Helsingin kaupunki oli neuvotellut uuden omistajan kanssa Brändön tilan ostosta jo vuodesta 1919 lähtien.⁵² Kaupunki oli jo aiemmin hankkinut Herttoniemen kartanon maita ja tilan ostoa pidettiin tarpeellisenä etenkin sujuvan liikenneyhteyden turvaamiseksi Sörnäisten ja Herttoniemeen kaavaillun satama-alueen välillä. Kaupunki sai tilasta useita eri myyntitarjouksia, mutta piti niitä liian kalliina ja hankalina.⁵³ Vuonna 1925 kaupunki ei tarttunut tarjoukseen sen korkean hinnan takia, ja koska "ei niitä [maita] välittömästi tarvinnut".⁵⁴ Kaupungin rahatoimikamari huomautti kaupunginvaltuustolle lähettämässään kirjelmässään vuonna 1927, "miten tärkeitä kaupungille oli saada omakseen Helsingin pitäjässä sijaitseva Brändön yksinäinen verotalo R. N. 11". Samana vuonna kaupunki ja Brändö Gårds aktiebolag pääsivät viimein yhteisymmärrykseen tilan hinnasta, ja Helsingin kaupunki osti Brändön yksinäisen verotalon 3 200 000 markalla Brändö gårds Ab:lta.⁵⁵ Seuraavana vuonna kaupunki osti Brändö Villastad Ab:lta Kivinokan ja suuren alueen Kulosaaren sisäosista.⁵⁶ Huomattavaa on, että tässä vaiheessa kaupunki vielä suunnitteli Kivinokan mahdollista hyödyntämistä satamatoimintoihin.⁵⁷

Hankittujen alueiden tulevan käytön suunnittelun ajaksi kaupunki antoi tilan vuokralle. Ensimmäiseksi kuudeksi vuodeksi osa tilasta vuokrattiin ravintoloitsija R. Joffssille, joka perusti kartanon päärakennukseen pensioonatin.⁵⁸ Vuokra-alueena olivat rakennukset, puisto ja tiet sekä vuodesta 1928 myös viljelykset, joita vuokraajan veloitettiin

hoitamaan hyvin. Uuden vuokraajan vastuulle kuului viljelysalueiden pitäminen "täysin hyvässä kunnossa". Metsän kaatamiseen lupaa ei annettu.⁵⁹

Muutama vuosi tilan hankinnan jälkeen, alueen tuleva käyttö alkoi vähitellen muotoutua. Kivinokan satamasuunnitelmat oli kuopattu ja tieyhteys Herttoniemeen muodostuvalle teollisuusalueelle ja öljysatamaan oli varmistettu. Kartanon vanhoille ja kivikkoisille metsäalueille oli perustettu Kivinokan kansanpuisto ja kartanon pellot oli annettu siirtolapuutarha-alueeksi. Kymmenen vuotta kartanon oston jälkeen alue vuokrattiin "Helsingin kunnantyöntekijäin keskuustoimikunnalle kaupungin viran- ja toimenhaltijain sekä työntekijäin lepo- ja virkistyspaikaksi."⁶⁰ Vuokra-alueeseen kuului "Kulosaaren kartanon päärakennus, 2 irrallista leikkitupaa, n.s. punainen huvila saunoineen, kesämaja ja kartanoon kuuluva puutarha kesäkuun 1 p:stä toistaiseksi 1 kuukauden irtisanomisajoin 2,400 markan kuukausivuokrasta erinäisin ehdoin".⁶¹ Sen lisäksi yhdistyksen käyttöön "luovutettiin alue Kulosaaren kartanon läheisyydestä telttojen pystyttämistä varten ehdoin, etteivät teltat ylittäneet kansanpuistoissa sallittuja mittoja".⁶² Jossain vaiheessa kartanopuiston viereiselle peltoalueelle perustettiin viljelypalstoja kesämaja-alueen asukkaiden käyttöön. Suurin osa kartanon pihapiiriin kuuluneista talousrakennuksista, kuten navetta ja talli sekä kalustovaja, purettiin vähitellen 1900-luvun alkuvuosikymmeninä hyödyttöminä ja huonokuntoisina. Kartanon tiluksineen liitettiin suuressa alueliitoksessa Helsingin kaupunkiin vuonna 1946.

Kuva 29, viereisellä sivulla ylhäällä. Tallbackan huvila 1920-luvun lopulla. Kuva Daniel Nyblin. MVKA.

Kuva 30, viereisellä sivulla alhaalla. Näkymä kohti kartanon päärakennusta 1920-luvun lopulla. Kuva Daniel Nyblin. MVKA.

Kuva 31. Kartanon leivintupa 1920-luvun lopulla. Taustalla nähtävissä navetan katto. Kuva Daniel Nyblin. MVKA.

Kuva 32. Keltainen huvila, eli nykyinen "Kirstika" 1920-luvun lopulla. Kuva Daniel Nyblin. MVKA.

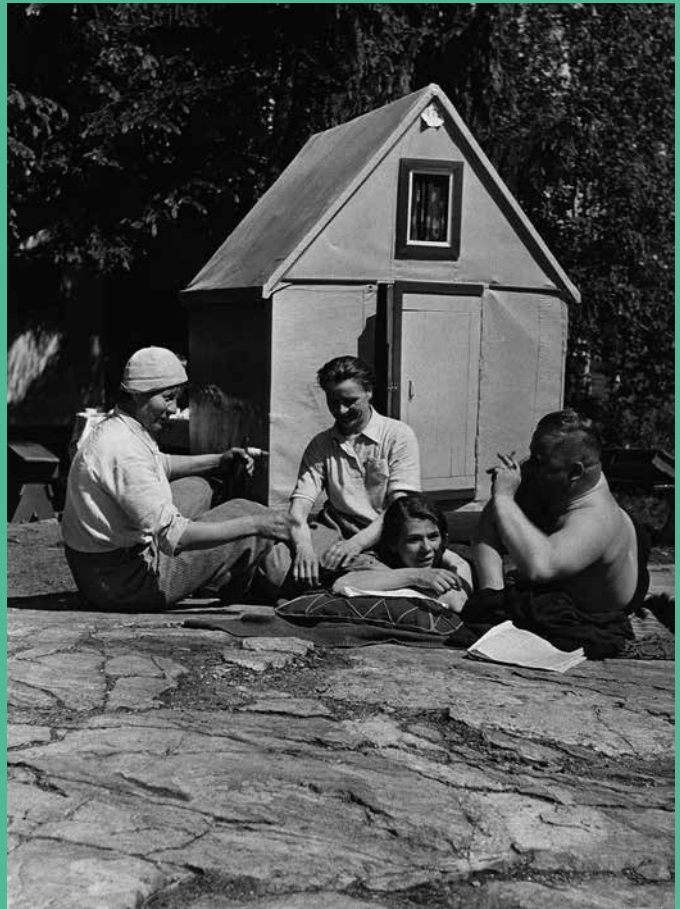
Kuva 33, ylhäällä. Kuva kartanon uimahuoneesta ja laiturista vuodelta 1927. HKMKA.

Kuva 34, alhaalla. Kuva vasta valmistuneelta Herttoniementieltä vuodelta 1932. Oikealla kartanon peltoja, ja vasemmalla näkyy Herttoniemeen johtanut vanha tie. HKMKA.

Kivinokan kansanpuiston perustaminen

Kivinokan aluetta oli vuokrattu useita vuosia eri järjestöille kesäviettopaikaksi, jo ennen alueen siirtymistä kaupungin omistukseen. Ensimmäinen vuokraaja oli Sörnäisten työväenyhdistys, joka vuokrasi Brändö Villastad Ab:ltä erinäisiä alueita Kivinokalta vuosien 1916-25 aikana. Samoihin aikoihin niemen länsipuolta vuokrasi vuonna 1887 perustettu urheiluseura Helsingin Ponnistus.⁶³ Kesäiltaisina ja -viikonloppuisin Kivinokka kerääntyi täyteen nuoria. Alueella myös yövyttiin, aivan aluksi havu- ja risumajoissa ja pian teltoissa.⁶⁴ Kun Kivinokka siirtyi kaupungin omistukseen ja kun sataman perustamisaikeista lopulta luovuttiin, alueelle päätettiin perustaa kansanpuisto. Työläisten virkistysalueena toimineesta Kivinokasta tuli suosittu helsinkiläisten retkeily- ja telttailualue vuonna 1931, kun 27 hehtaarin suuruinen Kivinokan kansanpuisto varsinaisesti perustettiin. Kansanpuiston rajana ainakin alkuun lieenee toiminut kiinteistörajat. Ne olivat muodostuneet vuonna 1907 tehdyissä kaupoissa, jolloin Kivinokka irrotettiin Brändön kartanosta.⁶⁵ Ensimmäisenä toimintavuonna 1931 kansanpuistossa tehtiin mm. metsänraivaustöitä⁶⁶ ja puiston pohjoisosissa sijainneen kalastajatorpan yhdestä huoneesta tehtiin kansanpuiston kesäpartioille yöpymispaikka.⁶⁷

Kansanpuiston järjestyssääntö vahvistettiin kolme vuotta myöhemmin, minkä mukaan ”alueelle sai pystyttää kiinteiden lautapohjien päälle kangastelttoja ja pahvista ja puukuitulevyistä tehtyjä majoja. Majat oli purettava talven ajaksi, ja ne koottiin uudelleen nurkkiin kiinniteillä hakasilla”.⁶⁸ Alkusysäys kiinteiden mökkiasumusten rakentamiselle kerrotaan olleen sotatalvi 1940-41, jolloin rintamamiehet eivät olleet purkamassa perheidensä kesäasumuksia. Majojen rakentamiselle saatiin tarkat ohjeet vuonna 1946, kun kaupunginarkkitehti Hilding Ekelund laati tyyppimajan piirustukset.⁶⁹

Kuva 35. Ihmisiä lomailemassa mökillä Kivinokassa vuonna 1957. Valokuva István Rácz. HKMKA.

Kuva 36. Ilmakuva vuodelta 1932. Kartanoaluekokonaisuus näkyy hyvin tässä ilmakuvassa. Kartanon tilakeskusta ympäröi pohjoisesta ja idästä pellot ja lännestä meri ja ruovikkoiset rannat. Kartanoalueen eteläosassa on nähtävissä edelleen viljelyksessä oleva peltoalue, jonka läpi suoraviivainen Herttoniemeen johtava tie kulkee. Helsingin kaupunki.

Herttoniemen siirtolapuutarha perustetaan

Herttoniemen Siirtolapuutarhayhdistys perustettiin 17.2.1934. Kaupunki osoitti yhdistykselle noin seitsemän hehtaarin alueen kartanon peltomailta. Palstoja muodostettiin 182 ja niiden keskikoko oli 350 neliötä. Siirtolapuutarhasuunnitelman laati puutarhaneuvoja Elisabeth Koch yhdessä Arnold Erikssonin kanssa syksyllä 1930. Pääsuunnittelijana toimi kuitenkin asemakaava-arkkitehti Birger Brunila. Brunilan signeeraamissa suunnitelmissa toistuukin Kochin ja Erikssonin perusratkaisu, jonka mukaan alue pääosin toteutui.

Toteutumatta jäi ainoastaan keskusaukion vesilammikko.⁷⁰ Siirtolapuutarha sijoittui kartanon vanhalle peltoalueelle, kahden metsäisen kumpareen väliin jäävään loivapiirteiseen laaksoon. Kartanoon kuulunut tupakkalato ja sinne johtavan tien varren puukujanne otettiin osaksi siirtolapuutarha-alueita. Kaupunginmuseon historiaselvityksessä todetaan, että ratkaisu sijoittaa Herttoniemen siirtolapuutarha rinne- ja metsämaastoon on harvinainen.⁷¹

Kuva 37. Siirtolapuutarhasuunnitelma, vuodelta 1930. HKA.

Kuva 38. Näkymä Herttoniementieltä kohti rakentuvaa siirtolapuutarhaa vuonna 1934. Taustalla kartanon päärakennus ja tupakkalato. Kuva Pietinen. MVKA.

Kuva 39, viereisellä sivulla ylhäällä. Ilmakuva vuodelta 1934. Kuvan vasemmassa reunassa näkyy kartanon talouspihan navetta rakennus ja talouspiha läpi Kivinokkaan kulkeva tie. Kuvan alareunassa, Herttoniementien varrella näkyvä rakennus ja sen pihapiiri on sillä samaisella paikalla, missä kartanon päärakennus sijaitsi 1750-luvulla. Rakennuksessa toimi 1960-luvulla Herttoniemen poliisiasema. Rakennus ja historiallinen rakennuspaikka jäi metroradan alle 1970-luvulla. HKMKA.

Kuva 40, viereisellä sivulla alhaalla. Ilmakuva vuodelta 1934. Siirtolapuutarhaa rajaa etelästä Herttoniementien korkea valli. Kuvan etualalla kartanoalueeseen kuuluneita metsäalueita. HKMKA.

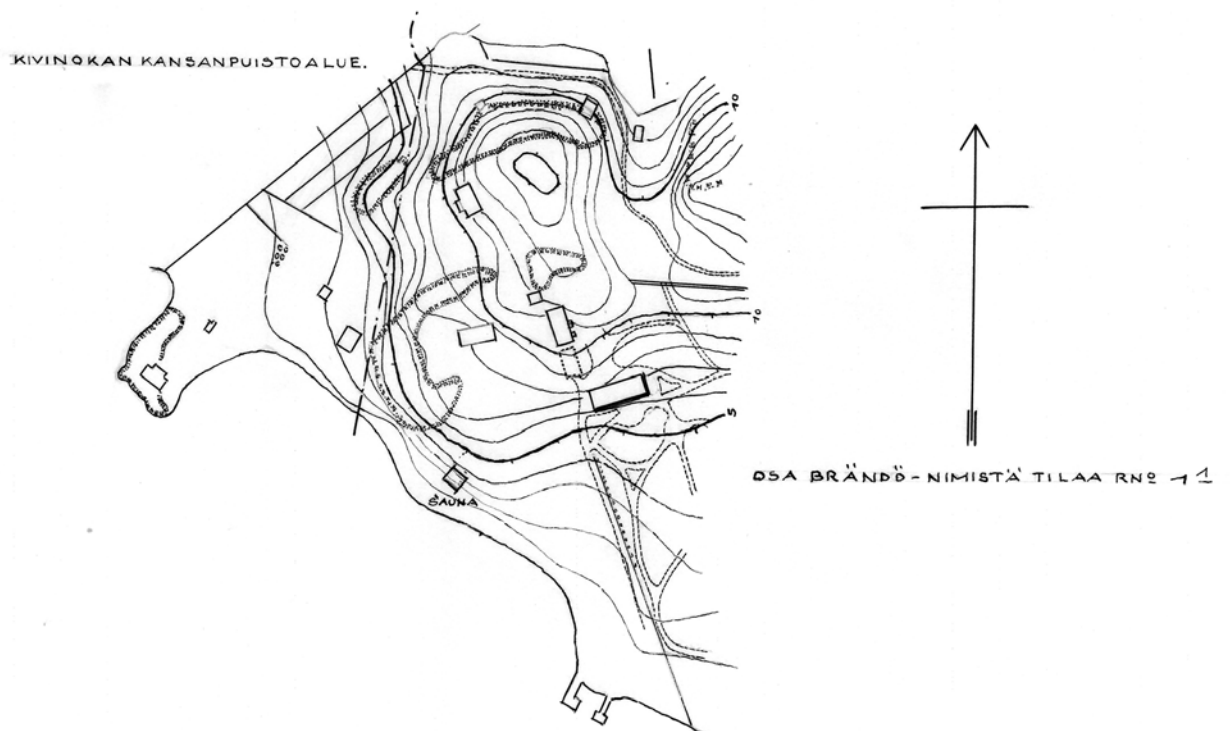
Kuva 41, ylhäällä. Näkymä kohti kartanoa 1940-luvulla. Kartanopuiston keskellä näkyy laaja puu- ja pensasryhmä. MVKA.

Kuva 42, alhaalla. Pohjoismaisten naisten kokous. Ryhmäkuva Kulosaaren kartanon edessä vuonna 1939. Kansan Arkisto.

Kuva 43, vireisellä sivulla ylhäällä. Kartanon päärakennus vuona 1946. Kartanon edustan istutukset ovat pelkistyneet. MVKA.

Kuva 44, viereisellä sivulla alhaalla. Ote Kulosaaren kartanon asemapiirroksesta vuodelta 1948. Kartanoalueelle rakennettiin uusi sauna vuonna 1948, joka merkitty on karttaan. Kartasta on nähtävissä osa kartanopuiston käytäväverkostosta sekä sisään tulotietä rajaava pensasaita. Kivinokan kansanpuistoalueen raja näyttää kulkevan kartanon tilakeskuksen poikki, jättäen mm. niemellä sijaitsevan Gunnarstorpin kansanpuiston alueen sisälle. HKA.

Kartanoalue 1950-luvulta nykypäivään

Kartanon päärakennus kunnostettiin vuonna 1956. Kunnostustöiden yhteydessä Kulosaaren kartanon sisustus ja rakenteet kuvattiin. Rakennuskorjausten yhteydessä kartanon rakenteellisista yksityiskohdista laadittiin myös mittapiirustuksia.⁷² Samana vuonna aloitettiin myös kaksi vuotta kestäneet kartanon puiston perusparannustyöt.⁷³ Kunnostuksessa puiston keskiakselille levinneitä vanhoja pensaita poistettiin ja nurmi uusittiin. Päärakennuksen edustalle tehtiin liuskeivin reunustettu kukkapenkki. Viimeistään tässä vaiheessa puiston ja viljelyalueen välille perustettiin rajaava pensasaita. Puistotöiden yhteydessä tehtiin kartanoalueella myös kunnallisteknisiä töitä ja rakennettiin päärakennuksen läheisyyteen uusi isompi sauna alueen vuokranneen yhdistyksen käyttöön.⁷⁴

Alueen käyttö virkistysalueena vahvistui edelleen venesatamatoiminnan alkaessa kartanoalueella. Kartanon Vene-kerho perustettiin vuonna 1962. Laitureiden rakentamisen lisäksi satamatoimintoja varten rantaa jouduttiin täyttämään. Kartanon vanha laituri säilytettiin osana satamatoimintoja. Kartanoalue sai toisen sataman, kun kaupunki perusti Naurissalmen venesataman lähemmäksi siltaa 1970-luvulla. Satama käsitti T-mallisen laiturin. Sitä ennen alueelle oli ollut runsaasti pieniä laitureita (ks. kuva 51). 1960-1970-luvulla autojen määrän ja vapaa-ajan lisääntyminen toi muutoksia kartanoalueen toimintoihin. Tarvittiin veneiden säilytysalueita, leveämpiä kulkuväyliä, pelikenttiä ja pysäköintialueita. Venetoiminnot työntyivät kartanopuiston reunoille ja kartanopuiston viereen tehtiin pysäköintialue. Lisäksi kartanoalueen pohjoispuolelle rakennettiin

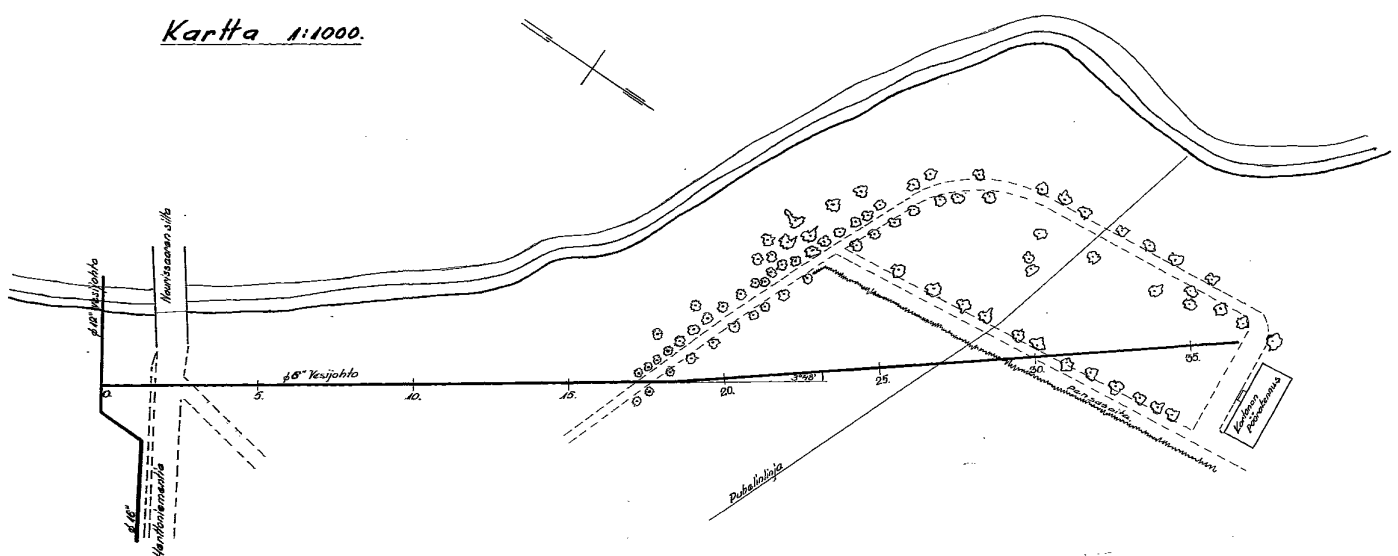
Kivinokan kansanpuiston käyttäjille laaja pysäköintikenttä. Kartanon vanhat niityt otettiin osin viljelypalstakäyttöön osin pelikentiksi ja vapaiksi nurmialueiksi.

Vuonna 1986 alueelle laadittiin maisemasuunnitelma, jota ei tiettävästi kuitenkaan koskaan toteutettu. Suunnitelmassa esitettiin mm. venesatamatoimintojen laajentamista ja kartanopuiston kunnostamista. Kartanpuisto oli kuntatyöntekijäin yhdistyksen sekä kartanon päärakennuksen vuokraajan yksityisessä käytössä 1990-luvulle asti ja vasta vuonna 1997 Kartanopuisto avautui suurelle yleisölle.⁷⁵

Kuva 45, yllä. Näkymä kartanon päärakennukselle keväällä 1957 puiston kunnostuksen aikaan. HKMKA.

Kuva 46, viereisellä sivulla ylhäällä. Näkymä kunnostetulle kartanon päärakennukselle kesällä 1957. Myös puiston kunnostus on valmis. Päärakennuksen edustalla näkyy liuskeivistä tehty latomus ja puistosohvat. HKMKA.

Kuva 47, viereisellä sivulla alhaalla. Ote kartasta Vesijohtolinja Kulosaaren kartanoon vuodelta 1956. HKYA.

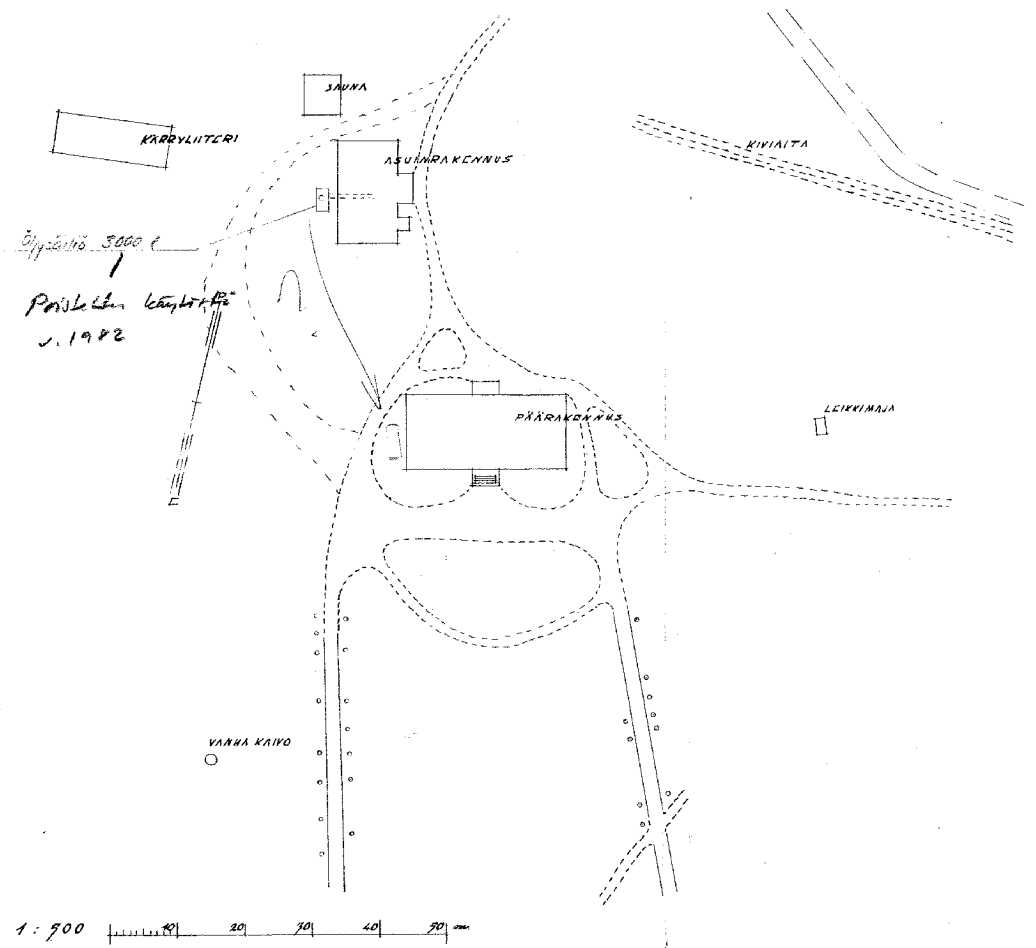

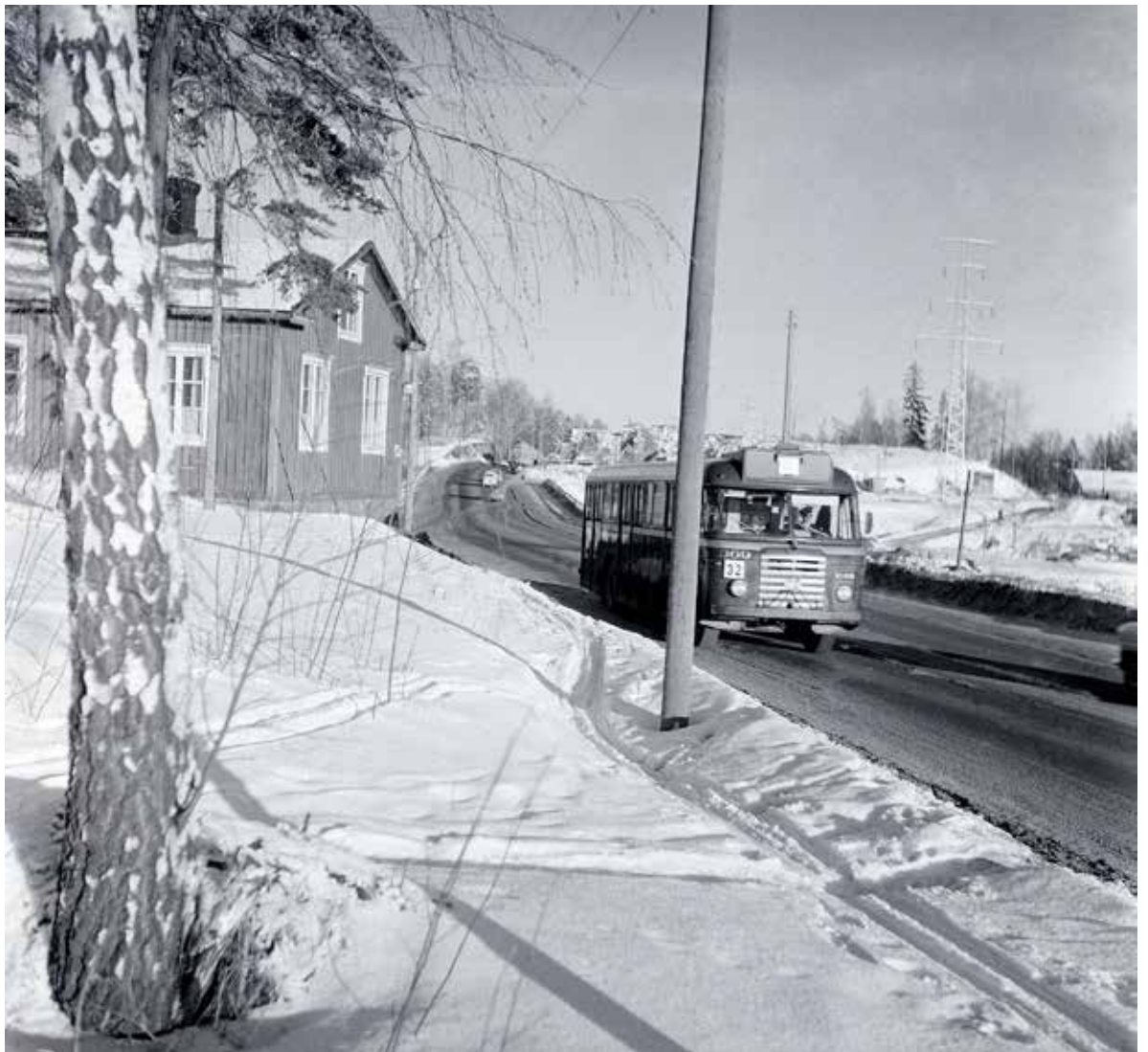
Kuva 48, ylhäällä. Kulosaaren kartano, asemapiirros, päärakennuksen lähiympäristö. 1956. HKYA.

Kuva 49, alhaalla. Näkymä Kulosaaresta Naurissalmen yli kohti Kulosaaren kartanoa 1950-luvulta. Rannan tiheä puusto peittää näkymän kohti päärakennusta. Rantaviivassa näkyy kartanon uimahuone ja laituri sekä Gunnars-torp. Kuva C.Grünberg. HKMKA.

Kuva 50, viereisellä sivulla ylhäällä. Uuden Naurissalmen sillan rakennustyöt on käynnissä. HKMKA.

Kuva 51, viereisellä sivulla alhaalla. Näkymä Herttoniementieltä 1959. Kuvassa oleva rakennus sijaitsee paikalla, jossa kartanon päärakennus sijaitsi 1750-luvulla. HKMKA.

Kuva 52, viereisellä sivulla ylhäällä. Naurissalmen länsiranta vuonna 1965. Rantaa on täytetty satamatoimintoja varten. Sataman ja Naurissalmen sillan välissä on vielä yksittäisiä laitureita. Gunnarstorpinniemen ranta-alue on niitetty ja niemelle kulkeva tie näkyy puiden lomasta. Kuva B. möller. HKMKA.

Kuva 53, viereisellä sivulla alhaalla. Kulosaaren kartanon rengintupa vuonna 1969. Kuvassa kartanoaluetta Kivinokkaan johtavasta tiestä rajaava kivimuuri. Avoin rinne on jo umpeen kasvamassa. Kuva Kari Hakli. HKMKA.

Kuva 54, ylinnä. Näkymä kohti kartanon pää-rakennusta 1970-luvulla. HKMKA.

Kuva 55, alinna. Viistoilmakuva 1970-luvulta. Kuva Simo Rista. HKMKA.

MERKINTÖJEN SELITYKSET

	lehti-/havupuu		kosteikko
	pensas		kesäkukkaistutus
	metsikkö		avokallio
	nurmi		käytävä
	luontainen pohjakaasvillisuus		rakennus
	niitty		valaisin
	pelto		

Kuvat 56. Nykytilanteen illustraatio. Näkymä Oy.

3 Nykytila ja säilyneisyys

Kartanon 1700-luvulta peräisin oleva päärakennus sai nykyisen asunsa 1810-luvulla Pehr Gransteadtin suunnitelmien mukaan. Rakennusta on sittemmin korjattu ainakin 1950- ja 1980-luvuilla. Kartanon vanhin säilynyt rakennus on tupakankuivausräikkö 1750-luvulta. Päärakennuksen lisäksi 1800-luvulta ovat peräisin pehtorin talo, leivintupa, rengintupa, vaja, Tallbackan huvila, Gunnarstorp sekä uimahuone. 1900-luvun alun rakennuksiin kuuluvat mm. kartanoalueen pohjoisosissa oleva vartiotupa ja Kipparlahdensilmukan kupeessa sijaitseva ”Kirstika. Muut rakennukset, kuten esimerkiksi rannan tuntumassa sijaitsevat saunat ovat uudempaa rakennuskantaa. Vuonna 1805 rakennuksia oli yksitoista, vuoteen 1907 mennessä määrä oli tuplaantunut. Laajasta 1800-luvun lopun puistosta on jäljellä päärakennuksen edessä suorakaiteen muotoinen nurmialue. 1800-luvun lopussa päärakennuksen edustalle perustettu kaareva käytäväsommitelma ei ole säilynyt. Nurmialuetta reunustavat vanhat puukujanteiden jäänteet. Kujanteissa kasvaa nykyään tammia, lehmukia ja saarnia. Kujanteen vanhimmat lehmukset ovat 1800-luvun alusta, vanhimmat säilyneet runkojen jäänteet mahdollisesti jopa Ehrens-värden ajalta. Uusimmat puut on istutettu 1950-luvun kunnostuksessa. Varsinaisen kartanopuiston muut istutukset ovat hävinneet muutamia vanhoja koristepensaita lukuun ottamatta. Puistossa on viime aikoina ylläpidetty kesäisin koristeistutuksia, joista toinen sijaitsee päärakennuksen edustalla ja toinen puiston sisään tulon yhteydessä. Puiston itäreunalla kasvaa 1950-luvulla istutettu hernepensasaidanne. Tuuhea ja leveä aidanne muodostaa selkeän rajan puiston ja palstaviljelyalueen välille. Kyseinen, 1750-luvulla lastenkodin puutarhana toiminut alue on säilynyt viljelyksessä. 1750-luvulta peräisin olevaa sisään tulotietä reunustavat puurit ovat lähes kokonaan hävinneet. Tien varrella kasvaa nykyään pientareelle riveihin kylväytyneitä vaahteroita. Päärakennuksen ja nykyisen kartanopuiston länsipuoliset alueet olivat vielä 1900-luvun alussa osa kartanopuistoa. Nykyään alueella sijaitsee sorapintainen pysäköintialue sekä 1950-luvulla rakennettu saunarakennus. Siellä kasvavat kookkaat lehmukset ja nurmipinnat ovat edelleen muistutena puistosta. Päärakennuksen itäpuolinen rinne on myös ollut osa kartanopuistoa. Alun perin puistomainen ja avoimena hoidettu kartanopuiston osa on nyt kasvamassa umpeen.

Kartanoalueeseen olennaisesti kuulunut asuin- ja talousrakennusten muodostama pihapiiri ei ole säilynyt. Pihapiiri on ollut laajahko; se on ulottunut aina tilan keskiosissa sijainneelle niittyalueelle saakka ja sijoittunut osin läheisen metsäkumpareen laelle. Tilan talouspiha on sijannut

asuinpihan jatkeena päärakennuksen pohjoispuolella. Työväenrakennukset sijoittuivat pihapiiriin reunamille ja ovat pääosin säilyneet. Suurin osa pihapiiriin kuuluneista talousrakennuksista, kuten navetta ja talli sekä kalustovaja, purettiin vähitellen 1900-luvun alkuvuosikymmeninä tilan maataloustoiminnan vähitellen loppuessa. Nykyään talouspiha on osin metsittynyt ja alueen historiasta on jäljellä ainoastaan vanhan kaivon paikka, navetan perustukset, jäänteitä 1900-luvun puurakenteista sekä ruostunut pyykinkuivausteline. Avoimesta pihapiiristä on jäljellä vain pehtorin talon edustan nurmialue sekä pienialaiset kallioniityt pihan keskiosissa. Vanhan talouspihan alueella on nykyisin myös mm. hiekkakuoppaan sijoitettu kuntoilupaiikka, joka palvelee kesämaja-alueen asukkaita. Päärakennuksen ja talouspihan yhdistänyt kulkureitti on säilynyt vain osin. Lähinnä päärakennusta, jyrkässä rinteessä sijaitseva 1800-luvulta peräisin oleva pehtorin talo on nykyään asuinkäytössä. Sen ympäristössä on paljon erilaisia asuinkäyttöön liittyviä kalusteita ja varusteita. Pehtorin talon edustalla on hoidettua nurmea ja sitä vastapäätä sijainneen talousrakennuksen paikalla on jo kookkaksi kasvanutta puustoa. Pehtorin talon pohjoispuolella on muun muassa leivintupana toiminut pieni rakennus. Rengintupa sijaitsee kauempana pihapiiristä, lähellä siirtolapuutarhaa. Alun perin talouspihan läpi kulkeneen ja nykyään kesämaja-alueille johtavan tien varrella on rengintuvalta alkava kiviäitä, joka lienee peräisin 1900-luvun alkupuolelta. Kiviäitä rajasi kartanon pihapiiriä Kivinokan alueelle johtavasta tiestä. Tieyhteys avautui yleiseen käyttöön viimeistään tilan siirtyessä kaupungin omistukseen, mahdollisesti jo vuonna 1919 kartanoalueen siirtyessä Brändö Gårds aktiebolagin omistukseen.

Kartanon pihapiiriin kuului myös 1800-luvun lopulla rakennettu Tallbackenin huvila, jota nykyään kutsutaan myös Marttamajaksi. Kartanoalueen pohjoisosassa sijaitseva, kartanon pihapiiriin rajoittuva metsäkumpare on säilynyt metsäisenä 1600-luvulta lähtien. Kumpare on mäntyvaltainen ja sen pohjoisreunalla on laajahko avokallioalue. Sen laelle sijoittuneelta huvilalta on alun perin avautunut näkymiä puiden välistä kohti merta. Kookkaiden mäntyjen väliin on sittemmin kasvanut runsas ja tiivis lehtipuusto ja rinteiden alaosa on pensoittunut. Metsäkumpareen länsipuolinen vanha niittyalue on pensoittumassa ja umpeen kasvamassa. Niitty säilyi avoimena pitkälle 1990-luvulle asti. Siinä on jossain vaiheessa toiminut Kivinokan kesäteatteri, mutta ainakin vuonna 2019 alue näytti hyljätyltä. Alueella on sijainnut 1900-luvun alussa jokin kartanon talousrakennuksista. Kartanoalueeseen kuuluneelle niemelle rakennettiin 1800-luvun loppupuolella puinen huvila, joka sai nimekseen

Kuva 57, ylinnä. Osa kartanopuiston puustosta on varsin iäkästä. Kuvassa etualalla vanha lehmus, sekä nuorempia, puiston keskiakselille itsestään kylväytyneitä puita. .

Kuva 58, keskimmäinen. Tallbackan huvilaa ympäröivä männikkö on umpeen kasvamassa.

Kuva 59, alinna. Näkymä tieltä, joka johtaa tupakankuivausriiheltä kohti kartanoa. Tietä reunustaa kookkaat tammets ja vaahterat. Tammets ovat mahdollisesti osa vanhaa kujannetta.

Kuvat 60, viereisellä sivulla. Näkymä vanhalta talouspihalta kohti päärakennusta. Asuin- ja talouspihaa ei enää hahmota. Talousrakennusten paikalla kasvaa nykyään tiheä puusto. Avokalliot pitävät edelleen osan pihasta avoimena.

Gunnarstorp. Vuoden 1907 kartan mukaan kartanopuisto ulottui niemellä olleeseen pihapiiriin asti. Nykyään pihapiiriä ympäröivät laajat ruovikkoalueet eikä aluetta enää hahmota mereen työntyväksi niemeksi. Rakennus pihapiireineen on nykyisellään vuokrattu asuinkäyttöön ja tontti on osin aidattu. Niemeltä aukeaa laajat näkymät meren yli Vanhan-kaupunginlahden toiselle puolelle.

1750-luvulta peräisin oleva tupakankuivausräikkö tai tupakkalato on kartanoalueen vanhin säilynyt rakennus. Se on nykyään osa Herttoniemen siirtolapuutarha-alueita ja käytössä kokoontumis- ja juhlatilana. Tupakkalato kuuluu olennaisena osana historialliseen kartanoalueeseen. Se asettuu maisemallisesti metsäselänteeseen ja laaksoalueen rajalle, etelään aukeavalle rinteelle. Alueella kasvaa useita komeita vaahteroita. Tupakkaladon vierellä on historialliseen arkimiljööseen sopimattomia istutuksia ja rakenteita, kuten kivetty grillipaikka ja nykyaikaiset perennaistutukset. Siirtolapuutarhaa kesämaja-alueista rajaava aita sekä kesämaja-alueen reunalle sijoittuvat mökit ovat hyvin lähellä riiheä. Rengintuvalta tupakkaladolle johtava tammirivi on vaikuttava. Alun perin kujanteena kasvaneesta puuistutuksesta on toinen puurivi jossain vaiheessa kaadettu ja jäljellä on vain kantojen rivi. Tammien väliin on kasvanut vaahteroita ja rivi on nykyisellään liian tiivis.

Kartanoalueen nykyiset kulkureitit, sisääntulotietä ja Kivinkkaan johtavaa tietä lukuun ottamatta, ovat peräisin pääosin 1960-luvulta, jolloin kartanoalueen käyttöaste lisääntyi tehtyjen kunnostusten ja uusien toimintojen myötä.

Kartanoalueeseen kuuluneet avoimet niityt ja pellot ovat lähes kadonneet. Kartanon pelloille perustettiin 1930-luvulla siirtolapuutarha, joka jatkoi satoja vuotta vanhan viljelysmaiseman perinteitä uudella tavalla. Matalat mökit ja siirtolapuutarhoille tyypillinen matalahko kasvillisuus mahdollistavat edelleen pitkien näkymien aukeamisen ympäröiviltä metsäkumpareilta. Kartanon alun perin avoimena rantaniittynä tai -peltona olleet ranta-alueet kasvavat nykyään tiheästi eri-ikäistä tervaleppää, vaahteroita ja koivua. Nykyään etelästä Naurissalmen siltaan rajoittuva ranta on ollut puustoinen aina 1700-luvulta lähtien ja aivan rannassa on säilynyt vanhempaa puustoa, mm. tervaleppiä ja kookkaita vaahteroita. Kartanon pohjoisilla vanhoilla niityillä on kesämajatoimintaan liittyviä viljelypalstoja. Toinen pohjoisista niityistä on vapaana nurmialueena ja pelikenttänä.

Kartanoalueella sijaitsevat metsäselänteet ja -kumpareet ovat säilyneet metsäisinä. Mäntyvaltaisten metsät kärsivät kuitenkin rehevöitymisestä. Pienet, mutta tiheään perustetut kesämajat ovat sijoittuneet kartanoon alun perin kuuluneille metsäalueille. Kartanon pohjoispuolella sijaitsevat Kivinkkalaiset ry:n kesämajat ovat pääosin sijoittuneet vuonna 1931 perustetun Kivinkkan kansanpuiston alueelle ja sen raja kulkee edelleen vuonna 1907 tehdyn maakaupan rajojen mukaan. JHL:n kesämajat sijoittuvat lähemmäs kartanon tilakeskusta, kartanoaluetta rajaaville metsäkumpareille.

Kuva 61, ylinnä. Kivinokkaan johtavan tien vierellä olevassa kivimuurissa on portti kartanoalueelle. Muurin ikä on jäänyt epäselväksi.

Kuva 62, keskellä. Satamatoiminnot ovat levittäytyneet laajasti entisen kartanopuiston ranta-alueelle.

Kuva 63, alinna. Näkymä kartanon sisääntulotieltä kohti Kipparlahdensilmukkaa.

Kuva 64, viereisellä sivulla. Pehtorintalon länsipuolella oleva rinne kasvaa nuorta puustoa. Rinteessä on myös pehtorintalon asukkaiden varustusta.

Kulosaari on merenrantakartano, mutta nykytilanteessa kohteen maisemallinen asema on hämärtynyt ympäristön umpeenkasvun takia. Kartanon päärakennuksen ja kartanopuiston yhteys mereen on heikentynyt tämän takia. Rantaniityt ovat kasvaneet umpeen, minkä takia näkymät kartanolta merelle ovat osin umpeutuneet. Kartanoalueen eteläosassa ollut kapea ja historiallisesti puoliavoin puustoisien rantakaistaleen maisemallinen merkitys on kadonnut, kun rantaniityt- ja pellot ovat kasvaneet umpeen. Tiheä rantapuusto suojaa kartanoaluetta kuitenkin melulta, sekä sulkee näkymän massiivista Naurissaaren siltaa kohti. Umpeenkasvun lisäksi myös ranta-alueen venesatamatoiminnot ja niitä varten 1960-luvulla tehdyt täytöt ovat erottaneet kartanopuiston merestä. Rannan ja kartanon pysäköintialueen välissä oleva puustoinen nurmikaista on pidetty kuitenkin puoliavoimena ja meri pilkottaa paikoitellen sen läpi. Huonokuntoisen uimahuoneen ympäristö on umpeenkasvanut. Vanha kivilaituri ja hevosenkengän muotoinen satama-allas on Kartanon venekerhon käytössä, kuten myös 1960-luvulla pengerretty ranta-alue kartanopuiston kohdalla. Tasaiset mereen pengerretyt nurmialueet toimivat veneiden talvisäilytyspaikkana. Kartanoalueen luonnontilaisesta rantaviivasta on edelleen jäljellä uimahuoneen ja Naurissaaren sillan välinen alue sekä Gunnarstorpista pohjoiseen olevat ranta-alueet.

Kartanoympäristö, päärakennuksen ympäristöä ja kartanopuistoa lukuun ottamatta on paikoin hoitamatonta, paikoin umpeenkasvanutta. Erilaisiin vuokra-alueisiin ja toiminta-alueisiin jakautunut kartanoalue on entisestään heikentänyt kartanoympäristön luonteenomaista hierarkiaa ja maisemallista tilarakennetta.

4 Kuvaparivertailu

Historiallisen kuvamateriaalin perusteella on selvitetty kartanoalueella tapahtuneita muutoksia. Tärkeimmät vanhojen kuvien esittämät näkymät kuvattiin uudelleen vuonna 2019. Seuraavat kuvaparit kertovat konkreettisesti niistä muutoksista, joita Kulosaaren kartanon alueella on tapahtunut sitten 1900-luvun alun.

Kuva 65. Vanha tupakankuivausräihi sijaitsee muista kartanon rakennuksista erillään nykyisen siirtolapuutarhan alueella.

KUVASARJA 1

Kuva 66, ylinnä. Kulosaaren kartanon päärakennus nähtynä lounaasta, sisään-tulotienltä 1900-luvun alussa. Kuvasta voi tarkastella päärakennuksen edustan istutuksia. Rakennuksen vierellä on köynnösten lisäksi myös kukkivia pensaita. Pensasaita sekä matala piikkilanka-aita rajaavat puutarhaa sisääntulotiestä. Koristeistutuksia kiertävä kaareva käytävä näkyy etualalla. Kuvan keskellä kasvaa pylväsmäinen puu, ehkä sypressi, sekä matalia pensaita. HKMKA.

Kuva 67, keskellä. Sama näkymä vuonna 1927. Kartanon edustan istutukset ovat yksinkertaistuneet. Sisääntulotietä rajaava pensasaidan tilalla on vapaasti kasvavia pensaita. Rakennuksen vierustalta ovat istutukset kokonaan hävinneet. Kuva Eric Sundström. HKMKA.

Kuva 68, alinna. Sama näkymä vuonna 2019. Vanha puusto ei ole säilynyt ja nurmialuetta reunustaa 1950-luvulla istutettu puurivi. Kartanon edustan istutukset ja kaarikäytävä ovat hävinneet.

KUVAPARI 2

Kuva 69, ylhäällä. Näkymä kartanopuiston itäistä käytävää pitkin vuonna 1927. Kuvan oikeassa reunassa näkyy kartanon päärakennuksen edustalle kaartuvan kaarikäytävän alku. Käytävää reunustavien puurivien puut ovat selvästi eri-ikäisiä. Käytävän kulmauksessa kasvaa saniaisia. Vasemmassa reunassa avautuu avoin hyötypuutarha, ja oikeassa reunassa pilkkottaa meri. Kuva Eric Sundström. HKMKA.

Kuva 70, alhaalla. Sama näkymä vuonna 2019. Käytävän linjaus on säilynyt, vaikka käytävän reunat ovat ruohottuneet. Osa 1920-luvun kuvassa näkyvistä puista on edelleen säilynyt. Puistoa reunustaa korkea pensasaidanne eikä näkymiä kohti etelää enää avaudu. Myös näköyhteys mereen on hävinnyt. Puiston keskiakselilla ei kasva enää pensasistutuksia.

KUVASARJA 3

Kuva 71, ylhäällä. Näkymä kohti kartanon pää-rakennusta 1900-luvun alusta. Päärakennuk-sen edustalla on runsaat koristeistutukset ja julkisivua peittää köynnökset. HKMKA.

Kuva 72, keskellä. Sama näkymä noin 20 vuotta myöhemmin, vuonna 1924, viisi vuotta Eva Cronstedtin kuolemasta. Edustan koristelututuk-set ovat hävinneet, kuvan oikeassa alakulmassa näkyy vielä kukkauurna. Rakennusta peittää vielä köynnökset ja rakennuksen vierustalla on istutuksia. Nurmikko kukkii valkoisena. Rakennuk-sen taakse, asuin ja talouspihalle on kasvanut 20 vuodessa puu. Kuva Signe Brander. MVKA.

Kuva 73, alhaalla. Sama näkymä kolme vuotta myöhemmin, vuonna 1927. Istutukset ovat enti-sestään vähentyneet. Julkisivun köynnökset on poistettu. Kuva Eric Sundström. HKMKA.

Kuva 74, viereisellä sivulla ylhäällä. Sama näkymä tasan 30 vuotta myöhemmin, vuonna 1957. Kartanon päärakennuksen ja puiston kunnostus on juuri valmistunut. Nurmea reunustaneista puista ja pensaista osa on säilynyt. Rakennuksen vierustalla on matalia ruohovartisista istutuksia. Kuva Kauko Laitila. HKMKA.

Kuva 75, viereisellä sivulla keskellä. Näkymä pää-rakennukselle 1970-luvulla. Rakennuksen vierus-talla näkyy nyt pensasistutuksia. Kuva Simo Rista. HKMKA.

Kuva 76, viereisellä sivulla alhaalla. Sama näkymä lähes 50 vuotta myöhemmin, vuonna 2015. Kartanon päärakennuksen edustalle on palautettu kesäkukkaistutus. Rakennuksen vierustan pensaat on lähes kokonaan poistettu.

KUVAPARI 4

Kuva 77, ylhäällä. Näkymä lännestä kohti kartanon päärakennusta 1920-luvulla. Kuvan etualalla huonokuntoisia pensasituituksia. MVKA.

Kuva 78, alhaalla. Sama näkymä noin sata vuotta myöhemmin, vuonna 2019. Nyt etualalla kasvaa pensasruusuja.

KUVAPARI 5

Kuva 79, ylhäällä. Näkymä lounaasta pääraKENNUKSELLE vuonna 1957, pian kunnostuksen jälkeen.. Rakennuksen vierustalla on luonnonkivin reunus-
tettu kukkaistutus. Kuva Kauko Laitila. HKMKA.

Kuva 80, alhaalla. Sama näkymä vuonna 2019. RAKennuksen vierustan istutukset ja reunukset ovat muuttuneet nurmipintoihin. Puistosohvat ovat vaihtuneet erilaiseen penkkiin. Rakennuk-
sen kulmalla vanha yli satavuotias lehmus on tuettu.

KUVAPARI 6

Kuva 81, ylhäällä. Näkymä kohti päärakennusta vuonna 1957. Kunnostustyöt ovat vielä käynnissä. Kuvan vasemmassa reunassa pensastutustus, jonka seassa kasvaa nuoria puita. Kuva C.Grünberg. HKMKA.

Kuva 82, alhaalla. Sama näkymä vuonna 2019. Nurmialuetta reunustava puusto on kasvanut täyteenmittaansa ja osa siitä on poistettu.

KUVAPARI 7

Kuva 83, ylhäällä. Näkymä etelästä kohti pää-rakennusta vuonna 1967. Kuvan vasemmassa reunassa vastaistutetut tammen taimet (4 kpl). Rakennuksen edustalla yksi lipputanko. Kuva M. Lampinen. HKMKA:

Kuva 84, alhaalla. Sama näkymä vuonna 2019. Nurmialuetta reunustava puusto on kasvanut täyteenmittaansa ja yksi tammista on poistettu. Rakennuksen edustalla on nykyään kolme lippu-tankoa.

KUVAPARI 8

Kuva 85, ylhäällä. Näkymä kohti pehtorintaloa 1920-luvulla. Asuin- ja talouspiha on varjoinen, ja rakennuksen edusta on kulunut. Rakennuksen päädyssä on pensasistutuksia. MVKA.

Kuva 86, alhaalla. Sama näkymä vuonna 2019. Jyrkkä käytävä on kaventunut ja sitä reunustaa metallinen putkikaide. Rakennuksen päädyn pensasistutukset ovat hävinneet, mutta ympäristö on nurmettunut. Rakennuksen edustalla on asumiseen liittyvää varustusta.

KUVAPARI 9

Kuva 87, ylhäällä. Näkymä kohti pehtorintaloa vuonna 1937. Taloa ympäröi vanhoja puita ja pensaita. Kuva A.W. Rancken. HKMKA.

Kuva 88, alhaalla. Sama näkymä vuonna 2019. Taloa ympäröi nyt nuorempi puusto, pensaat ovat hävinneet. Rakennuksen taustalla, asuin- ja talouspihalla kasvaa nykyään runsaasti lehtipuustoa.

Kuvat 89. Näkymä kohti päärakennusta kesällä 2019. Päärakennuksen edustalla on ylläpidetty kesäkukkaistutuksia usena vuonna.

5 Arvot ja vaalittavat ominaispiirteet

Kulosaaren kartano on maakunnallisesti ja helsinkiläisittäin merkittävä 1700-luvulta peräisin oleva historiallinen kartanomiljö. Historiallisesti kerroksellisen kartanoalueen historia alkaa jo 1500-luvun alusta, mutta kartanoalueen rakennetun ympäristön säilynyt vanhin kerrostuma on 1750-luvulta. Uusimmat kerrokset ovat peräisin 1950- ja 1960-luvulta.

Kulosaaren kartano ei ole koskaan ollut suurtila, mutta sen sijainti meren äärellä ja Helsingin kantakaupungin lähellä on ollut merkityksellinen. Kartano on kuulunut Suomenlinnan vaikutuspiiriin ja sen omistajina ovat olleet Suomen ja Helsingin historiasta tutut merkkihenkilöt. Tunnetumpia heistä ovat sotamarsalkka Augustin Ehrensvärd ja vapaaherra Johan Cronstedt.

Kartanopuisto sijaitsee rannalla Naurissalmen suulla kapeikossa kahden merenselän välissä, maisemallisesti keskeisellä paikalla. Kulosaari edustaakin typologialtaan helsinkiläisiä merenrantakartanoita, jotka ovat leimallisia erityisesti itäiselle Helsingille.⁷⁶ Kartanon historiallinen maisematila on osin säilynyt. Kartanoalueen pellot ja niityt ovat vain osin säilyneet avoimina ja viljelyksessä, mutta 1600-luvulta asti metsäisinä säilyneet selänteet ja kumpareet muodostavat edelleen kartanoalueen maisematilan rungon. Metsäkumpareet ovat maisemallisesti ja historiallisesti merkittävä ja olennainen osa Kulosaaren kartanoaluetta ja tarjoavat myös rauhallisen taustan kartanon päärakennukselle avautuvilla näkymille.

Kartanoalueen sydämenä on säilynyt 1810-luvulta peräisin oleva päärakennus ja Johan Cronstedtin aikainen kartanopuisto puukujanteineen. Kartanopuiston keskiakselin perushahmo on edelleen havaittavissa, vaikka päärakennuksen edustalle sijoittunut edustuspuutarha kaarevine käytävisommitelmineen ja istutuksineen ei ole säilynyt. Päärakennukselta avautuvaa keskiakselia kehystävät puukujanteet sen molemmilla puolilla. Puiston vanhimmat puut ovat peräisin 1800-luvun alusta. 1800-luvulla perustetun puutarhan suunnitelma ei ole säilynyt, mutta on todennäköistä, että säilyneen aksiaalisen kartanopuiston lisäksi kartanoalueeseen kuului myös laajempi ja luonnonmukaisempi maisemapuisto (ks. kartta vuodelta 1907). Sisääntulokujanne on olennainen osa kartanoaluetta. Kaupunkikuvallisesti merkittävä sisääntulokuja kertoo lähestyvistä kartanosta ja luo saapumiseen juhluuutta.

Kulosaaren kartano muodostaa yhdessä Kivinokan ja Herttoniemen siirtolapuutarhan kanssa yhden kaupunginosansa merkittävistä lähivirkistysalueista. Helposti saavutettavan alueen tapahtumiin saavutaan myös kauempaa. Kartanolla on ollut suuri merkitys koko lähitienoon

kehittymiselle ja nykyisen virkistysaluekokonaisuuden syntyyn. Kartanoalueen siirryttyä kaupungin omistukseen alkoi alueen tuleva käyttö vähitellen hahmottua, kun sinne alkoi vakiintua virkistystoimintoja; ensin kansanpuisto, sitten siirtolapuutarha ja kesämaja-alueet, ja myöhemmin myös venesatamatoiminnot. Kartanon pitkäaikainen vuokraaminen kuntatyöntekijöiden yhdistykselle on osaltaan säilyttänyt ja turvannut alueen virkistyskäyttöä.

Kartanoalue on myös luontoarvoiltaan arvokas. Kartanoalue on sekä arvokas lintukohde (lk. II) ja osa tärkeää Kivinokan itäosan lepakkoaluetta (lk. II). Ranta-alueella, venesataman ja Kipparlahdensilmukan välillä on silmälläpidettäväksi luontotyyppiä luokiteltu vaahteralehto. Kivinokan vanha metsä on nykyään luonnonsuojelualueena.

Vaalittavat ominaispiirteet

- Kartanon päärakennuksen asema maisemassa
- Kartanon päärakennuksen ja kartanopuiston yhteys mereen
- Kartanoympäristön rakennusten välinen hierarkia: kartanoalueen muiden rakennusten tulee olla alisteisia kartanon päärakennukselle.
- Kartanopuiston merkittävät historialliset kasvillisuussommitelmat
 - o sisääntulokujanne
 - o aksiaalisen kartanopuiston puukujanteet
 - o kartanon edustan koristeistutukset
- Kartanon tilakeskuksen asuin- ja talousrakennusten muodostama kokonaisuus (myös tupakkalato ja rengintupa ympäristöineen ovat osa kartanoaluekokonaisuutta)
- Kartanopuistoa ympäröivä puistomainen ympäristö
- Metsäselänteet ja -kumpareet
- Avoimet maisematilat
- Kartanopuisto julkisena viheralueena

MAISEMATILA

- 1700-luvulta ASTI AVOIMENA SÄILYNYT MAISEMATILA
Osa niityistä olleet käytössä niittynä tai peltona jo 1600-luvulla
- UMPEEN KASVANUT TAI RAKENNETTU HISTORIALISESTI AVOIN
MAISEMATILA
Jopa 1600-luvulta 1930-luvulle avoimena säilynyt alue
- METSÄISINÄ SÄILYNEET SELÄNTEET
Maisemallisesti merkittävät 1600-luvulta asti metsäisinä säilyneet metsäalueet

RAKENNUKSET JA PIHAPIIRIT

- A** BRÄNDÖN RÄLSSITILAN PÄÄRAKENNUKSEN PAIKKA 1650-1743
Paikka oli käytössä mahdollisesti jo 1540-luvulla.
- B** BRÄNDÖN RUSTHOLLIN PÄÄRAKENNUKSEN PAIKKA 1743-1770-l
Näkyy vielä vuoden 1764 kartalla, mutta vuoden 1779 kartalle kys. paikalle on merkitty Brändön krouvi.
- C** EHRENSVÄRDIN 1753 PERUSTAMAN LASTENKODIN PIHAPIIRI
Vuoden 1754 kartan mukaan.
- ASUIN- JA TALOUSPIHA
vuoden 1907 kartan mukaan

VANHIMMAT SÄILYNEET RAKENNUKSET

1. Kartanon päärakennus, vanhimmat osat mahdollisesti 1700-luvun lopulta
2. Pehloorin talo, 1800-luku
3. Leivintupa, 1800-luku
4. Uimahuone, 1800-luku
5. Vaja, navetta, 1800-luvun loppu?
6. Rantahuone, 1800-luvun loppu?
7. "Kartamaja", 1800-luvun loppu, laajennettu 1900-luvun alku
8. Rengintupa, 1800-luvun loppu
9. Vartiotalo, 1920-l
10. Vanha tupakankuivausräikkö, 1750-luku
11. "Kirstika", 1920-l

HÄVINNEET RAKENNUKSET (likimääräiset sijainnit)

1. Ehrenswardin perustaman lastenkodin rakennukset 1750-1770-l
2. Lastenkodin saunarakennus 1750->
3. Kalusto- ja työkaluvaja? 1790-1930
4. Talli ja navetta n. 1790-1870
5. Navetta n. 1870-1940
6. Pesutupa n. 1870-1960
7. Kasvihuone, 1800-1930
8. Riini n. 1850-1930-l, 1934-2000-l alku Elannon kesämyymälä

Kuvat 90. Kartanoalueen historialliset kerrostumat. Näkymä Oy.

KARTANOPIUSTO

- VANHIMMAN TUNNETUN PUUTARHAN ALUE
Vuoden 1754 kartan mukainen Ehrensvarin lastenkodein hyötypuutarhan rajat
- 1800-LUVUN KARTANOPIUSTON ALUE
Vuoden 1872 senaattikartan mukaan, puisto perustettiin todennäköisesti 1810-luvun jälkeen
- 1900-LUVUN ALUN KARTANOPIUSTON ALUE
Vuoden 1907 kartassa puutarhaksi merkitty alue
- NYKYISEN KARTANOPIUSTON ALUE
- HÄVINNEET KARTANOPIUSTON KÄYTÄVÄT
Vuoden 1927 mittauksen mukaan, käytävälinjaukset peräisin todennäköisesti 1800-luvun alusta.
- SÄILYNEET KARTANOPIUSTON KÄYTÄVÄT
Perustuu vuoden 1927 mittaukseen, käytävälinjaukset peräisin todennäköisesti 1800-luvun alusta.

TIELINJAUKSET

- SÄILYNYT TIELINJAUS 1750-luvulta
- HÄVINNYT TIELINJAUS 1750-luvulta (n. 1750 - 1930)
- SÄILYNYT TIELINJAUS 1870-luvulta
- HÄVINNYT TIELINJAUS 1870-luvulta
- 1920-luvulta PERIYTYVÄ TIELINJAUS
- 1930-luvulta PERIYTYVÄ TIELINJAUS

RANTAVIIVAN MUUTOKSET

- RANTAVIIVA v. 1754
- RANTAVIIVA v. 1907
- VENESATAMATOIMINTOJEN MYÖTÄ 1960-luvulta alkaen TÄYTETTY RANTA-ALUE
- 1934 RAKENNETTU SIIRTOLAPUUTARHA-ALUE
RKY-alueen rajat.

Kuvat 91, ylhäällä. Kartanon vanha uimahuone on huonossa kunnossa ja sen ympäristö hoitamaton. Kuva vuodelta 2015.

Kuvat 92, keskellä. Kartanon historiallinen rantaniitty on umpeen kasvamassa. Alueella on jossain vaiheessa 2000-luvulla ollut kesäteatteritoimintaa.

Kuvat 93, alinna. Näkymä Kivinokkaan johtavalta tieltä. Kuvan keskellä pensaikossa on kartanon vanha kaivo. Kaivon vierellä on sijainnut pesutupa ei ole säilynyt.

Kuvat 94, viereisellä sivulla. Näkymä JHL:n saunalta kohti luodetta. Varastokäytössä nykyään oleva vanha punainen torppa on ilmeisimmin ollut 1900-luvun alussa asuinikäytössä. Ranta-alue on umpeenkasvanut eikä niemessä olevaa Gunnarstorpin huvilaa näy laisinkaan.

Arvoja heikentäviä tekijöitä ja ristiriitoja

Kulosaaren kartanon maisema on kokenut suuria muutoksia historiansa aikana. Kartanoalue on pienentynyt vähitellen 1900-luvulta lähtien eikä kartanon alkuperäistä aluekokonaisuutta ei enää hahmota maisemassa. Leveä Itäväylä halkaisee nykyään vanhaa kartanomaisemaa, rantojen täytöt ovat muuttaneet kartanon suhdetta mereen, avointen niitty- ja peltoalueiden umpeenkasvu on sulkenut näkymiä ja sulkenut kartanoaluetta ulospäin. Kartanon vanhimmille pelloille perustettiin 1930-luvulla siirtolapuutarha. 1950-luvulla kesämaja-alueet levittäytyivät kartanon tilakeskukseen kiinni ja 1960-luvulla satamatoiminnot levittäytyivät kartanon ranta-alueille. Metsät ovat kuitenkin pääosin säilyneet ja osa vanhoista pelloista ja niityistä on säilynyt avoimina ja pääosin viljelyssä. Nykytilanteessa kohteen maisemallinen asema on kuitenkin hämärtynyt ympäristön umpeenkasvun takia. Kohteen kaupunkikuvallinen arvo kohoaisi muun muassa rantapuustoa raivaamalla, jolloin kartanopuisto päärakennuksineen näkyisi ympäristöönsä. Sisääntulokujanteen merkitys maisemassa on osin hävinnyt sen reunan umpeen kasvettua.

Kartanoalueella vain kartanon päärakennuksen edusta ja kartanopuisto ovat kohteen arvon mukaisessa kunnossa ja asussa, mutta näitäkin kuten koko kartanoympäristöä

vaivaa osin arkipäiväistyminen. Se näkyy muun muassa puistokäytävien reunojen nurmettumisena, itsestään kylväytyneenä puustona, palsta-alueen ja reuna-alueiden ruohovartisen kasvillisuuden hoitamattomuutena sekä venesatama-alueen varusteissa ja varastoalueilla. Suurin osa vanhoista istutuksista on kadonnut viimeisen 70 vuoden aikana hoitamattomuuden ja kunnostustöiden seurauksena. Kartanopuiston alkuperäisistä istutuksista on jäljellä enää vain rippeitä.

Kartanoympäristö on osa laajaa viheraluekokonaisuutta, mutta virkistyskäyttöä heikentää eri yhdistysten alueiden yksityisalueluonne. Julkisen ja yksityisen tilan raja on häilyvä ja epäselvä. Vuokra-asukkaiden yksityiset asuinpihat varastoalueineen ovat levittäytyneet rakennusten ympärille.

Venesatamatoiminnot ja talvisäilytys ovat levittäytyneet laajasti kartanon ranta-alueille. Venekerhon alue ei ole kohteen arvon mukaisessa kunnossa ja asussa.

6 Kehittämisperiaatteet ja herkkyystarkastelu

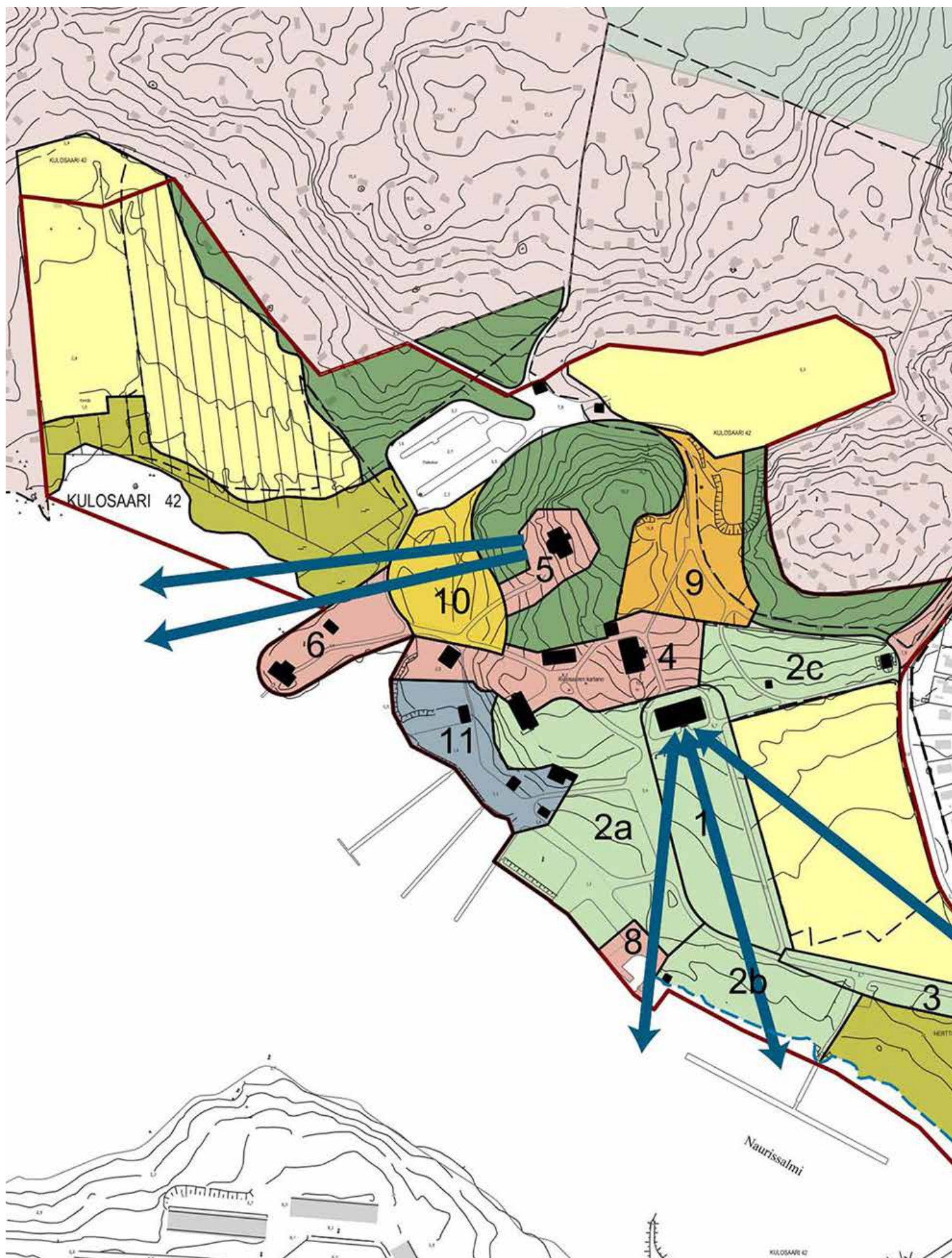
Suosituksset alueen kehittämiselle ja jatkosuunnittelulle perustuvat tässä työssä määriteltyihin kulttuurihistoriallisiin ja maisemallisiin arvoihin sekä vaalittaviin ominaispiirteisiin. Esitetyt kehittämisperiaatteet- ja tavoitteet pyrkivät säilyttämään ja turvaamaan em. arvot ja määrittelemään reunaehdot alueen kehittämiselle. (Numerot viittaavat kehittämisperiaate-karttaan.)

Kartanoalueen kehittäminen kulttuurihistoriallisesti merkittävänä kokonaisuutena. Kulosaaren kartano on maakunnallisesti ja helsinkiläisittäin merkittävä 1700-luvulta peräisin oleva historiallinen kartanomiljö. Tärkeimpänä kehittämistavoitteena on alueen kehittäminen kulttuurihistoriallisesti arvokkaana kokonaisuutena sekä historiallisen kartanomiljöön ominaispiirteiden säilyttäminen ja vahvistaminen. Alueen kehittäminen ja alueella tehtävien toimenpiteiden tulee olla alisteisia päärakennuksen ja kartanopuiston sekä ympäröivän historiallisen kartanoalueen muodostamalle kokonaisuudelle. Toimenpiteet tulee sopeuttaa kulttuurihistorialliseen miljööseen. Alueen kehittämisessä tulee huomioida kartanoympäristön rakennusten, puutarhan, piha-alueiden ja teiden historiallinen hierarkia ja luonne, jotka tulee säilyttää ja joita tulee vahvistaa.

Kartanoalueen tilarakenteen selkiyttäminen. Kartanoalue on nykyisellään toiminnallisesti jakautunut eikä kokonaisuus ole helposti hahmotettavissa. Kartanoalueen sisälle on syntynyt eriluonteisia alueita, joista osa ei ole kohteen arvon mukaisessa kunnossa tai käytössä. Myös kartanon maisemallinen asema on hämärtynyt mm. ympäristön umpeenkasvun takia. 1870-luvulla perustetusta kartanopuistosta on jäljellä vain murto-osa.

- Kartanoalueen maisemallista ja toiminnallista tilarakennetta tulee selkiyttää. Satamatoiminnoille ja pysäköinnille varattuja alueita sekä umpeenkasvaneita ranta-alueita palautetaan osaksi kartanopuistoa (ks. kohta Kartanopuiston kunnostaminen). Kartanoalueen asuin- ja talousrakennusten ympäristöjä sekä muita toiminnallisia alueita jäsenellään ja kunnostetaan (ks. alla).
- Päärakennuksen asema alueen maamerkinä tulee säilyttää ja sitä tulee vahvistaa. Päärakennukselle avautuvia näkymiä palautetaan karsimalla puustoa. Kartanopuiston itäpuoliset viljelyalueet pidetään avoimina, jotta merkittävä näköyhteys sisääntulokujalta kohti kartanon päärakennusta turvataan.
- Kartanoalueen maisemallinen asema merenrantakartanona tulee palauttaa vahvistamalla päärakennuksen ja kartanopuiston yhteyttä mereen. Rannan tiheäksi kasvanutta puustoa harvennetaan alkuperäisen kartanopuiston alueelta ja merkittävien näkymälinjojen kohdilta. Lähinnä Itäväylää olevalta ranta-alueelta poistetaan puita vain sisääntulokujanteen viereltä vanhalta pellolta, jotta sen maisemallisen asema vahvistuu (ks. kohta Sisääntulokujanne). Rannan arvokas lehtomaisen puusto toimii suojavyöhykkeenä Itäväylän melua vastaan. Lisäksi näkymäyhteys vanhaa uimahuonetta ja laituria kohti päärakennukselta ja puistosta palautetaan.

Kuvat 95. Näkymä sisääntulotieltä kohti päärakennusta. Viljelypalsta-alueita rajaava pensasaita estää rakennuksen näkymisen lähes kokonaan. Viljelypalsta-alueella kasvaa vielä omenapuita jäänteinä kartanon puutarhasta.

KARTANOALUEEN KEHITTÄMINEN KULTTUURIHISTORIALLISTESTI MERKITTÄVÄNÄ KOKONAISUUTENA

KARTANOPUISTON KUNNOSTAMINEN

- 1 Kartanopuiston restaurointi 1800-luvun asuun
- 2 Kartanopuiston osaksi palautettava alue
- 3 Historiallisen sisääntulokujanteen palauttaminen

ALKUPERÄISTEN KARTANON RAKENNUSKANTAAN KUULUVIEN RAKENNUSTEN JA YMPÄRISTÖN KUNNOSTUS

- 4 Kartanon asuinpihan jäsentely ja kunnostus
- 5 Tallbackan huvilan ympäristön kunnostus
- 6 Gunnarstorpin ympäristön kunnostus
- 7 Vanhan tupakkaladon (riihen) ympäristön ja tammikujanteen kunnostaminen
- 8 Kartanon venelaiturin- ja sataman kehittäminen

KARTANOALUEEN TOIMINTOJEN KEHITTÄMINEN

- 9 Kartanon vanhan talouspihan jäsentely ja kehittäminen
- 10 Entisen kesäteatterin alueen kehittäminen
- 11 Satamatoimintojen kehittäminen, jäsentely ja keskittäminen

SÄILYTETTÄVÄT NYKYISET TOIMINNOT

- Säilyvät kesämaja-alueet
- Kesämaja-alueiden nykyiset vuokratrajat
- Säilyvän siirtolapuutarhan raja

SÄILYTETTÄVÄT JA KEHITTETTÄVÄT MAISEMA- JA LUONTOALUEET

- Säilytettävä metsäalue tai puustoinen suojavyöhyke
- Avoimena säilytettävät kartanon historialliset niitty- ja peltoalueet
- Ranta-alueiden puuston harvennus
- Rakentamattoman rantaviivan säilyttäminen

NÄKYMÄT

- Avattava näkymäyhteys/akseli

Kuvat 96. Kehittämisperiaatteet. Näkymä Oy

Kartanopuiston kunnostaminen (1, 2a-c). Päärakennuksen ympäristö ja kartanopuisto restauroidaan 1800-luvun lopun loistoonsa. Kartanopuiston laajuus palautetaan vastaamaan 1870-luvulla vallinnutta tilannetta, jolloin puisto ulottui lännessä ja etelässä rantaan asti. Nykyisen kartanopuiston (1) ja satama-alueen välille jäävä viheralue (2a) sekä eteläpuolella sijaitseva umpeenkasvanut ranta-alue (2b) palautetaan kartanopuiston osaksi. Myös päärakennuksen itäpuolella sijaitseva puustoinen rinne (2c) otetaan osaksi kartanopuistoa. Kartanopuiston tulee jatkossakin olla kaikille avoin, julkinen viheralue. Alueelle tulee laatia kasvillisuusinventointi ja mahdollisesti muita tarvittavia luontoselvityksiä sekä restaurointisuunnitelma.

- Kartanopuiston ja päärakennuksen edustan käytäväsommitelma ja koristeistutukset palautetaan.
- 1870-luvulla toteutettuun sommitelmaan kuuluneet puurivit- ja kujanteet säilytetään ja tarvittaessa uusiin.
- Kartanoympäristön tyyppillistä kasvilajistoa säilytetään, palautetaan ja ylläpidetään.
- Nykyisen kartanopuiston länsipuoliset alueet tulee säilyttää puistomaisina ja ne tulee palauttaa osaksi kartanopuistoa. Alueella on säilynyt 1870-luvulla istutettua puustoa, jota tulee vaalia. Restaurointisuunnitelman yhteydessä tutkitaan, onko alueella säilynyt jäänteitä vanhasta puistosommitelmasta, esimerkiksi polkujen pohjia.
- Suunnitelmassa tulee tutkia kartanon pysäköintialueen siirtämistä kartanorakennuksen viereltä toisaalle. Pysäköintialue sijaitsee 1870-luvulla perustetun kartanopuiston paikalla.
- Ranta-alueelta harvennetaan puustoa alueen luontoarvot huomioiden. Rannan saavutettavuutta parannetaan ottamalla se osaksi hoidettua kartanopuistoa ja palauttamalla tai perustamalla puistokäytävä rantaan. Ranta-alueen rantaviiva säilytetään rakentamattomana.

Sisääntulokujanteen palauttaminen (3). Kartanon 1750-luvulta peräisin oleva sisääntulotie on edelleen käytössä. Sisääntulotien puukujanteen puista on jäljellä enää vain murto-osa. Kujanteen reuna on kasvanut umpeen, mikä on heikentänyt puukujanteen vaikuttavuutta maisemassa. Kujanteen puut uusitaan ja sen maisemallista asemaa vahvistetaan rantavyöhykkeen puustoa poistamalla. Puukujanteen ensimmäiset puut tulee sijoittaa heti sisääntulotien alkuun, niin että kujanne alkaa Kipparlahdensilmukasta.

Kartanon asuinpihan jäsentely ja kunnostus (4). Päärakennuksen ja pehtorintalon rajaamalle piha-alueelle tulee laatia kunnostussuunnitelma restaurointisuunnitelman yhteydessä. Alue kaipaa jäsentelyä sekä maisemanhoidollisia toimenpiteitä. Alueen tulee olla tulevaisuudessa julkista viheraluetta.

Tallbackan huvilan ympäristön kunnostus (5). Komeat männyt ympäröivät 1800-luvun lopulla rakennettua huvilaa. Huvila rakennettiin alun perin osaksi kartanon pihapiiriä, mutta nykyisin mäntyjen väliin kasvanut runsas ja tiivis lehtipuusto on ympäröinyt rakennuksen. Ainakin 1900-luvun alussa kartanon pihapiiri ja talouspiha ovat ulottuneet huvilalle asti. Metsäkumpareen laelle sijoittuneelta huvilalta on 1800-luvulla avautunut näkymiä puiden välistä kohti merta. Nykyään huvilan länsipuolisessa rinteessä kasvaa mäntyjen lisäksi runsaasti lehtipuustoa, ja etenkin rinteiden alaosa on pensoittunut. Huvilan ympäristö palautetaan mäntyvaltaisiksi: mäntyjen ympäriltä poistetaan lehtipuustoa niiden säilymistä mahdollistamiseksi ja näkymien avaamiseksi.

Gunnarstorpin ympäristön kunnostus (6). Kartanoalueen luoteisosassa sijaitsevalle niemelle 1800-luvun loppupuolella rakennettu puinen huvila, Gunnarstorp pihapiireineen on nykyisellään vuokrattu asuinkäyttöön ja pihapiiri on osin aidattu. Rakennus on erittäin huonossa kunnossa. Pihapiiri ja rakennus kunnostetaan ja palautetaan osaksi kartanoaluetta. Rajaavat aidat poistetaan ja näköyhteyttä huvilalta kartanoalueelle parannetaan. Alue voidaan ottaa osaksi mahdollista matkailutoimintaa, esimerkiksi vuokrahuvilana tai kahvilana.

Vanhan tupakkaladon ympäristön ja puukujanteen kunnostaminen (7). 1750-luvulta peräisin oleva tupakkalato on kartanoalueen vanhin säilynyt rakennus. Se on nykyään osa Herttoniemen siirtolapuutarha-aluetta ja käytössä kokoontumis- ja juhlatilana. Rengintuvalta tupakkaladolle johtava tammikujanteen jäänteenä säilynyt tammirivi on vaikuttava. Tupakkalato kuuluu olennaisena osana historialliseen kartanoalueeseen, mikä tulee huomioida alueen kunnostuksessa. Tavoitteena on historiallisen talousrakennuksen ympäristöön soveltuva eleettömyys, johon sopimatomat nykyaikaiset kukkaistutukset ja varusteet poistetaan. Puustutus tulee kunnostaa poistamalla tammien väliin kylväytyneet ja kookkaiksi kasvaneet vaahterat. Laadittavassa suunnitelmassa tutkitaan kujanteen alkuperäistä laajuutta ja mahdollisuutta palauttaa se.

Kartanon venelaiturin- ja sataman kehittäminen (8). Rantaan, vanhan kivilaiturin ja uimahuoneen yhteyteen kehitetään kartanon matkailu- ja virkistystoimintaa ja mahdollista reittiveneliikennettä palveleva laituri. Uimahuone kunnostetaan.

Kartanon vanhan talouspihan jäsentely ja kehittäminen (9). Kaikki kartanon talouspihaan kuuluneista rakennuksista purettiin vähitellen 1900-luvun alkuvuosikymmeninä maataloustoiminnan vähitellen loppuessa. Nykyään talouspiha on osin metsittyä ja alueen historiasta on jäljellä kasvillisuuden valtaamia perustuksia. Alue kaipaa jäsentelyä sekä maisemanhoidollisia toimenpiteitä. Alue kestää pienimuotoista täydennysrakentamista, joka tulee olla sopusoinnussa ympäröivän kartano- ja kansanpuistomiljöön kanssa. Rakennusten tulee palvella kartanoalueen mahdollista matkailutoimintaa. Rakennukset tulee sijoittaa luontevasti maastonmuotoja mukaillen ja niiden masoittelu tulee soveltua vanhan talouspihan mittakaavaan. Kesämaja-alueiden suuntaan tulee jättää selkeä metsäinen suojavyöhyke.

Entisen kesäteatterin alueen kehittäminen (10). Kesäteatterin alueena toiminut vanha niittyalue on pensoittumassa ja kasvamassa umpeen. Kesäteatterin rakenteet ovat ränssyneet eikä toimintaa näytä ainakaan olleen vuonna 2019. Vanha niittyalue kaipaa maisemanhoidollisia toimenpiteitä, mm. vieraslajin (jättipalsami) kitkentää. Alue kestää pienimuotoista täydennysrakentamista, joka tulee olla sopusoinnussa ympäröivän kartano- ja kansanpuistomiljöön kanssa. Rakennusten tulee palvella kartanoalueen mahdollista matkailutoimintaa. Rakennusten massoittelu ja sijoittelu tulee soveltua kartanoympäristön mittakaavaan. Tallbackan huvilan suuntaan tulee jättää selkeä metsäinen suojavyöhyke.

Satamatoimintojen kehittäminen, jäsentely ja keskittäminen (11). Venesatama perustettiin kartanon ranta-alueelle 1960-luvulla. Sen jälkeen toiminta on vähitellen laajentunut. Toiminnot sijoittuvat pääosin täytetylle ranta-alueelle. Nykyään venesatamatoiminnot levittyvät koko keskeisen kartanoalueen rantaviivan pituudelle, minkä vuoksi kartanopuisto on menettänyt yhteyden mereen. Toiminta on nykyisellään jäsentymätöntä ja alue ei ole arvonsa mukaisessa asussa. Toimintoja tulee kehittää, jäsennellä ja keskittää siten, että ranta-alueella on tilaa myös puistomaiselle ympäristölle ja alueen läpi kulkevalle rantaraitille. Veneiden talvisäilytys tulee siirtää alueelta pois.

Säilytettävät kesämaja-alueet. 1930-luvun alussa perustettuun Kivinokan kansanpuistoon ryhdyttiin rakentamaan kiinteitä kesämajoja 1940-luvulla. Kesämajatoiminnot laajentuivat kartanon päärakennuksen läheisyyteen 1950-luvun alkuun mennessä, kun kartanon talouspihaan ja niittyalueille rajautuville metsäkumpareille ryhdyttiin pystyttämään kesämajoja kaupungin työntekijöille. Kesämaja-alueet säilytetään osana historiallista kansanpuistoaluetta.

Herttoniemen siirtolapuutarha-alue. Vuonna 1934 perustettu siirtolapuutarha-alue säilytetään.

Säilytettävät metsäalueet ja puustoiset suojavyöhykkeet. Kulosaaren kartanoalueeseen kuuluu olennaisena osana mäntyvaltaiset metsäkumpareet, joiden lomaan kartanotoiminnot sekä pellot ja niityt ovat sijoittuneet. Maisemallisesti merkittävät metsäalueet ovat säilyneet metsäisinä kartanon alkuajoista lähtien. Metsäalueet tulee säilyttää osana kartanoaluetta myös jatkossa. Erityistä huomiota tulee kiinnittää kartanon päärakennuksen taustalla olevaan metsäalueeseen sekä kumpareille sijoittuvien kesämaja-alueiden reuna-alueisiin, joiden tulisi jatkossakin olla metsäisiä. Mäntyvaltaiset metsät ovat vähitellen muuttumassa lehtipuuvaltaisiksi. Alueille tulee kohdistaa maisemanhoidollisia toimenpiteitä, kuten mäntyjen kasvua heikentävien lehtipuiden poistamista.

Avoimena säilytettävät kartanon historialliset niitty- ja peltoalueet. 1600-luvulta asti avoimena säilyneet pelto- ja niittyalueet ovat aikojen saatossa muuttuneet viljelypalsata-alueiksi tai nurmialueiksi. Ne ovat usein reunoiltaan vähitellen umpeenkasvaneita tai vaarassa kasvaa umpeen. Niiden tulee vastaisuudessa säilyä avoimena, mikä pitää yllä kartanoalueen historiallista maiseman tilarakennetta. Niitty- ja peltoalueiden tulee jatkossakin säilyä ainakin osin viljelyssä ja viljelytoimintaa tulee kehittää kartanoympäristöön soveltuvaksi. Niille sopivia toimintoja ovat mm. kaupunkiviljely, hedelmätarha tai maisemapelto. Alueiden käyttö määritellään kartanopuiston restaurointisuunnitelman yhteydessä.

Kartanoalueen historialliset tielinjaukset ja reitit. Kartanoalueen nykyisten teiden ja reittien linjauksista vanhimmat ovat peräisin 1700-luvun puolesta välistä. Tiet ovat vähitellen leventyneet, mutta ne ovat säilyneet sorapintaisina ja suhteellisen kapeina. Tiet ja reitit tulee jatkossakin olla eleettömiä kartanoympäristön kulkuyhteyksiä. Kartanoalueen teiden kunnostus tulee tehdä historiallisen kartanoympäristön ehdoilla.

Kartanoalueen hoito. Restaurointisuunnitelman yhteydessä koko kartanoalueelle tulee laatia hoito- ja kehittämissuunnitelma. Kartanoalueen nykyinen asu ei vastaa alueen arvoa. Kartanoalueen ja etenkin kartanopuiston hoidon tulee vastaisuudessa olla kaupungin tehtävänä, vaikka alue annettaisiinkin vuokralle. Kartanoaluetta tulee hoitaa yhtenäisenä ja historiallisena kokonaisuutena, siten, että hoitamattomia välialueita ei synny eivätkä hoitorajat näy maastossa. Kartanoalueeseen olennaisesti liittyneet metsäalueet tulee ottaa hoidon piiriin.

Herkkyystarkastelu

Herkkyystarkastelussa on arvioitu selvitysalueen eri osien muutostensietokykyä erityisesti alueen maiseman näkökulmasta ja sen lähtökohtana ovat maiseman ja kulttuuriympäristön arvot. Muutosherkkyyteen vaikuttaa alueen säilyneisyys ja sijainti kaupunki- ja maisemarakenteessa sekä pitkä historia sekä toimivana kartanon tilakeskuksena ettävirkistysalueena vaikuttavat muutoksensietokykyyn. Herkkyyttä on tarkasteltu alueittain. Kartta herkkyytarkastelusta löytyy seuraavalta aukeamalta.

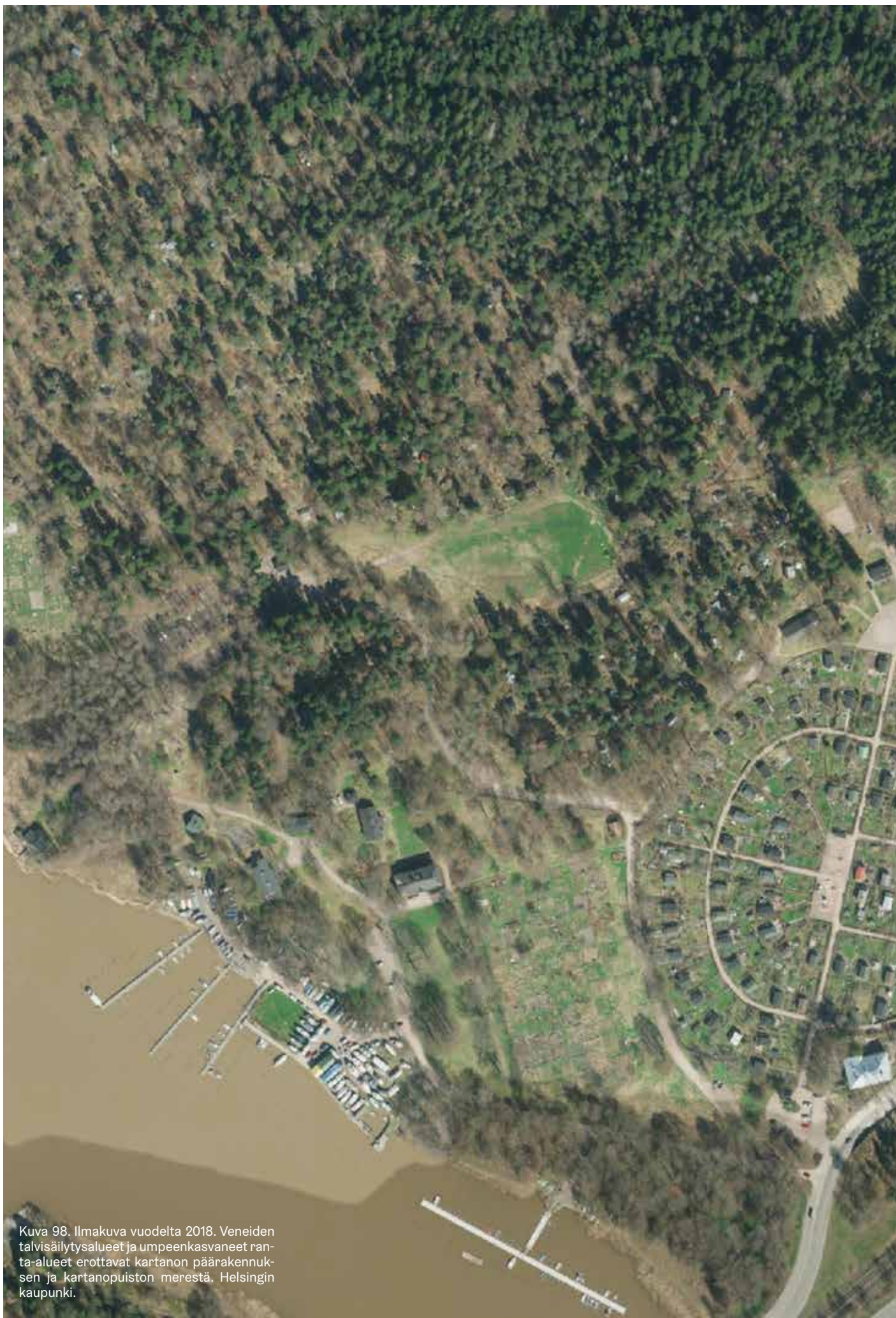

Kuvat 97. Herkkyystarkastelu. Näkymä Oy

MERKINTÖJEN SELITYKSET

- Alue on herkkä muutoksille / Alue ei kestä muutoksia.
- Alue kestää vähäisiä muutoksia, alueen ominaispiirteisiin sovitettut muutokset mahdollisia / Alue kaipaa kohennusta. Muutosten tulee olla palauttavia tai historiallista ilmettä yhtenäistäviä.
- Alue kestää muutoksia. Muutosten tulee olla sopusoinnussa ympäröivän historiallisen miljööön kanssa ja parantaa alueen yleisilmettä.

Kuva 98. Ilmakuva vuodelta 2018. Veneiden talvisäilytysalueet ja umpeenkasvaneet ranta-alueet erottavat kartanon päärakennuksen ja kartanopuiston merestä. Helsingin kaupunki.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

HKA = Helsingin kaupunginarkisto, Kokoelmatietokanta Sinetti, digitoidut aineistot

KYMP = Kaupunkiympäristö toimialan arkisto

HKMKA = Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto

Helsingin kaupungin karttapalvelu

KA = Kansallisarkisto

KNA= Kansanarkisto

MVKA = Museovirasto historian kuva-arkisto

Painamattomat lähteet

Arfman, Siiri. Vanhat palovakuutusasiakirjat paljastavat 1700-luvun asumismuodot Turussa. 12.3.2015 Yle uutiset. <https://yle.fi/uutiset/3-7131411>

Granqvist, Juha-Matti. Viikon vainaja: arkkitehti Pehr Granstedt 19.8.2012. Sveaborg-Viaporin – projekti. Suomen Akatemian tutkimusprojekti 2010–2013 <https://blogs.helsinki.fi/sveaborg-project/2012/08/19/viikon-vainaja-arkkitehti-pehr-granstedt/> 22.9.2019

Hautajärvi, Harri. Kesänvietto Kivinokassa. <http://www.kivinokka.fi/teksteja> 22.9.2019

Hämäläinen, Jukka ja Saara Pelttari. Herttoniemen siirtolapuutarhan historiikki. Helsinki 2006.

Lappalainen, Inka. Kivinokka – a cultural landscape in transision. Master's Thesis. Aalto University. 2017.

<http://www.elisanet.fi/matti.ruostela/Talot5> Räyskälän Kyttälän sukuseura ry:n internetsivut 22.9.2019

https://fi.wikisource.org/wiki/Valtioneuvoston_päätös_Kulomaan_taalaväkise_yhdyskunnan_lakkauttamisesta 13.11.2019

https://fi.wikisource.org/wiki/Valtioneuvoston_päätös_Kulomaan_taalaväkisen_yhdyskunnan_lakkauttamisesta 13.11.2019

Painetut lähteet ja kirjallisuus

Backman Sigbritt. Herttoniemen kartano – Säteritiloista museoksi. Helsinki 2016.

Björkman, Sten. Träskändan kartano ja puisto. Teoksessa Aurora Karamzin – Aristokratian elämää. Espoon kaupunginmuseo. Keuruu 2006.

Esitys Helsingin pitäjässä olevan Brändön yksinäisen verotilan No 1 ostosta. Helsingin kaupunginvaltuuston painetut asiakirjat no1 1927.

Esitys Herttoniemen tilan ja Turholmanselän rakentamiskysymyksestä. Helsingin kaupunginvaltuuston painetut asiakirjat no 36 1930.

Gardberg, C. J ja Kaj Dahl. Suomen kartanoita. Keuruu 2005.

Grotenfelt, Kustavi. Gustaf Finckes register över adelns gods och gårdar 1562, Asiakirjoja, jotka valaisevat Suomen kamerallisia oloja, 2 vihko. Julkaissut Suomen historiallinen seura. Helsinki 1899.

Grotenfelt, Kustavi. Jaakko Teitin valitusluettelo Suomen aatelista vastaan v. 1555-1556, teoksessa Todistus-kappaleita Suomen historiaan. Suomen historiallinen seura. Helsinki 1894.

Haikonen, Iris ja Erkki Teräväinen. Kartanon mailla – sätereitä ja rälssimiehiä. Karttakeskus. 2011.

Hakkila, Esko. Lakiasiaain käsikirja. Helsinki 1938.

Halminen, Erkki: Kulosaaren kartano vuosina 1937-1987. Helsinki. 1987.

Harvia, Yrjö. Helsingin esikaupunkiliitos, päämietintö 1. Helsinki 1936.

Harvia, Yrjö. Helsingin esikaupunkiliitos, mietintö no 9. Erikoisselvitys Herttuanien liitosalueesta: Herttuanien kylä, Båtvikin yksinäistalo, Puodinkylä ja Brändön kartano Helsingin maalaiskunnassa. Helsinki 1936.

Hautamäki, Ranja. Kartanot kaupungissa. Aalto-yliopisto 2016.

Helsingin kadunnimet 1. Helsingin kaupungin julkaisuja 24. Helsinki 1981.

Helsingin pitäjän historia 1550-1713 (II). 1990.

Helsingin pitäjän historia 1713-1865 (III). 1991

Impola, Henrik. Frälset och dess rusttjänst i Finland på 1500-talet.

Jutikkala, Eino, Gabriel Nikander. Suomen kartanot ja suurtilat I. 1939

Kerkkonen, Gunvor. Helsing, medeltid. Borgå 1965.

Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1924. Helsingin kaupungin tilastokonttorin julkaisema. Helsinki 1927.

Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1925. Helsingin kaupungin tilastokonttorin julkaisema. Helsinki 1927.

Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1927. Helsingin kaupungin tilastokonttorin julkaisema. Helsinki 1929.

Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1931. Helsingin kaupungin tilastokonttorin julkaisema. Helsinki 1933.

Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1937. Helsingin kaupungin tilastokonttorin julkaisema. Helsinki 1939.

Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1956, jälkimmäinen osa. Helsingin kaupungin tilastokonttorin julkaisema. Helsinki 1959.

Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1957, jälkimmäinen osa. Helsingin kaupungin tilastokonttorin julkaisema. Helsinki 1960.

Kolbe, Laura. Kulosaari – Unelma paremmasta tulevaisuudesta. 1988

Kulosaaren ja Stansvikin kartanopuistot avattiin yleisölle - Kulosaaren nurmikolle voi mennä piknikille ja pääraennuksen sivuitse kulkea Kivinokan suuntaan. Itä Helsingin uutiset 4.6.1997

Lehtinen, Leena. Karttojen kertomaa – vanhojen karttojen kautta maiseman historiaan. Ympäristöministeriö. Porvoo 2005.

Lönnqvist, Bo. Vanhoja kartanoita Helsingin seudulla. 1995.

Nikander, Gabriel. Byar och gårdar i Helsing. 1975.

Nikula, Oscar. Augustin Ehrensvärd 1710-1772. Ehrensvärd seura ry. 2011.

Pulma, Panu. Fattigvård i frihetstidens Finland: en undersökning om förhållandet mellan centralmakt och lokalsamhälle. Historiallisia Tutkimuksia 129. Suomen historiallinen seura. Jyväskylä 1985.

Putkonen, Lauri. Herttoniemen rakennettu ympäristö. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 1994:23.

Rancken, A,W. Helsingfors - stad och landsbygd. 1937.

Ruoff, Eeva: Vanhoja suomalaisia puutarhoja, Helsinki 2001

Snellman, Alex ja Anna Ripatti. Munkkiniemen kartano – Maaseudun aristokraattiasunnosta Koneen kaupunkikonttoriksi. Helsinki 2015.

Tuohimaa, Pasi. Kulosaaren kartano eli loistonsa päiviä 1800-luvun lopulla. Helsingin Sanomat 6.9.1998

Viitteet

1 Kerkkonen, s.164.

2 Helsingin kadunimet 1, s. 17. *Nimi sisältää partiippiimuodon bränd 'poltettu' verbistä bränna 'polttaa'. Saaren nimen merkityksen suhteen voidaan viitata Pohjanmaan ruotsalaismurteiden sanoihin brändland 'kaskimaa; maa, metsäalue tai saari, missä metsäpalo on raivonnut' ja brändskog 'metsä, jonka kulovalkea on hävittänyt'. Alkuperäinen lähde: Ivar Westman, Nyländska önamn I s. 85 ja siinä mainittu kirjallisuus.*

3 Vuonna 1345 kuningas Maunu Eerikinpoika julkaisi ns. Täljen säädöksen, joka merkitsi, että ratsupalvelukseen ilmoittautunut talonpoika korotettiin rälssimieheksi ja hän sai verovapauden tilaansa, jota sen jälkeen vähitellen alettiin kutsua säteriksi. Rälssitila oli siis maaveron maksusta vapautettu maatila ja rälssitilan keskus oli asuinkartano, jota kutsuttiin säteriksi. Gardberg, s. 7.

4 Impola, s. 102. On epäselvää, liittyykö maininta luettelossa hänen omistamaansa vanhaan rälssitilaan Bockbackassa vai Brändööseen. Vuonna 1555-56 laaditussa valitusluettelossa hänet mainitaan perintötilallisena ja rälssimiehenä, ja luettelossa on selvä viittaus Brändööseen. Grotenfelt 1894, s. 168. Tämän perusteella voisi päätellä Brändön tilasta muodostuneen rälssitila jo 1550-luvulla. Helsingin pitäjän historia - teoksen mukaan Brändöön tilasta muodostui rälssitila vasta 1560-luvulla. Helsingin pitäjän historia 1550-1713. s. 338. Filpusson mainitaan rälssimiehenä myös vuoden 1562 Suomen ratsupalvelus- ja läänitysluettelossa. Grotenfelt 1899, s. 80, Kymmenysluettelossa vuonna 1558-1579 tila mainitaan Herttoniemen alaisena. Filpussonia yhdisti aatelissätyyn avioliitto, eli hän ei ollut varsinainen aatelismies.

5 Impola, s. 102

6 Helsingin pitäjän historia 1550-1713. s. 200. Kirjassa kerrotaan, että hän oli Filpusonin tyttären mies, tosiasiassa hän lienee ollut Filpusonin pojan tyttären mies. Myös Malmin tila ja Bockbacka siirtyi samalla Mårtenssonille. Simonsson oli kruunun virkamies, joka 1500-luvun lopulla toimi Helsingin laivanveistämöiden kirjurina. Helsingin pitäjän historia 1550-1713. s. 337.

7 Impola, s. 300. "Täyden rälssin oikeuksia nauttiville sätereille oli ominaista, että aatelisten erioikeuksien perusteella ne vapautettiin sekä valtiolle maksettavasta verosta, että ratsupalveluksen suorittamisesta (=säterivapaus). Säterin piti rakentaa ja ylläpitää päärakennus." Hakila, s. 598-599.

8 Helsingin pitäjän historia 1550-1713 s. 64.

9 Torcken tytär oli tietävästi naimisissa Henrikin

sisaren pojan kanssa. <http://www.elisanet.fi/matti.ruostela/Talot5>

10 Helsingin sockens historia 1550-1713, s. 203

11 Gardberg, s. 7.

12 Helsingin pitäjän historia 1550-1713 s. 344. Tämä tarkoitti sitä, että kartanon täytyi vapauksien vastapalvelukseksi ylläpitää rakuunaa. Rakuuna oli sotilas, joka taisteli jalan, mutta liikkui ratsastaen. Gardberg, s. 8. "Kuningas Kaarle XI:n toimeen panema iso reduktio jatkui vuodesta 1680 toimeen 1710-luvulle asti. Siinä aatelille läänitettyjä maita siirrettiin takaisin kruunulle. Isossa reduktiossa valtiolle jäi peruuttamatta aineoastaan aatelisten vanha rälssi, minkä takia suurtilat eivät pienentyneet. Reduktion ja ruotujakolaitoksen seurauksena Ruotsi-Suomen geometrisia kartoituksia alettiin tekemään uudestaan. Maanmittaustoitminnan kasvusta kertoo maanmittauslaitoksen perustaminen vuonna 1683." Lehtinen, s. 29

13 Gardberg, s. 8.

14 Helsingin pitäjän historia 1713-1865, s. 66

15 Helsingin pitäjän historia 1713-1865, s. 66. Lampuoti oli koko tilan vuokraaja.

16 Härmäläinen, s. 52

17 Helsingin pitäjän historia 1713-1865. s. 66

18 Nikula, s. 41.

19 Nikula, s. 430.

20 Nikula, s. 431.

21 Härmäläinen, s. 52.

22 Nikula s. 44-45. Nikula kirjoittaa, että "ajan hengen mukaan Ehrensvärdin huoli lähimmäisistään oli pohjimmitaan käytännöllistä. Hän oli todennut, että värvättyjen sotilaiden lapsista jopa 60-75 % eli 6000-7000 lasta kuoli puutteeseen ja riittämättömän hoidon vuoksi jo imeväisiässä. Tämä oli valtava menetys maalle ja sen taloudelle. Sotilaiden pojista olisi saanut parhaat alokkaat, mutta nyt nälkä ja puute saivat heidän kaihtamaan sotilasuraa. Kassaa kerrytettiin mm. vuokratuloilla ja säästyneillä palkkahoilla."

23 Nikula s. 45.

24 Pulma, s. 135-136. Joissakin lähteissä puhutaan (esim. Backman, s. 31), että Ehrensvärd perusti lastenkodin ensin Herttoniemeen vuonna 1753, mutta Pulman tekstissä tästä ei ole mainintaa ja jo vuoden 1754 kartassa lastenkoti on merkitty Brändööseen.

- 25 Nikula s. 45.
- 26 Nikula. s. 46. *"Lastenkodille kerättiin varoja muista varuskunnista ja mm. Espoon Mäkkylän ja Strömforssin Tessjön Holmgårdin virkatalojen tuotoista. Lastenkodin joutokunnan haltuun vuonna 1762 otettu Holmgård annettiin lopulta vuokralle lastenkodin hyväksi [=vuokratulot annettiin lastenkodille]. Voidakseen ylläpitää lastenkotia Ehrensvärd oli jo kahdentoista vuoden ajan (1753-65) luopunut Brändön rusthollinsa tuotoista ja jopa maksanut käteisellä rytimaasta saamansa tulot."*
- 27 Björkman, s. 105.
- 28 Hämäläinen, s. 55.
- 29 Nikula. s. 46.
- 30 Nikula s. 430.
- 31 Nikula. s. 46.
- 32 Helsingin pitäjän historia 1713-1865, s. 354
- 33 Hämäläinen, s. 55.
- 34 Halminen. s. 4.
- 35 Backman, s. 53.
- 36 Placemajor = Korkeampi upseeri, joka oli komendantin lähin apulainen linnoituksessa. Piper toimi vuoden aikana ensin Ehrensvärdin alaisuudessa ja Ehrenvärdin kuoleman jälkeen komendatti Johan Sparren alaisuudessa.
- 37 *"Tapa ottaa palovakuutuksia levisi Suomeen Ruotsista 1790-luvulla Saadakseen palovakuutuksen piti tontinomistajan ensin laatia hyvin yksityiskohtainen kuvaus rakennuksestaan ja tontistaan. Siinä täytyi kuvata rakennuksen ulkomuoto ja mitat, eri huonetilojen mitat ja kiinteän sisustuksen yksityiskohdat kuten kaakeliunit, lattialankut sekä useimmiten myös tapettien väritys."* Arfman 2015.
- 38 Jutikkala, s. 384. Palovakuutusasiakirja on vaikealukuinen, eikä sitä ole tämän työn yhteydessä käännetty tai tulkittu kuin vain osaksi.
- 39 Granqvist.
- 40 *"..eikä kenelläkään heistä ollut arkkitehdin akateemista koulutusta eli tutkintoa jonkin Euroopan suurmaupungin taideakatemiasta. Helsingin uudelleen rakennuskomitean puheenjohtaja Johan Albert Ehrenstöm piti Pehr Granstedtia kaupungin parhaana käytettävissä olevana arkkitehtina ja taitavana rakennushankkeiden toteuttajana, joskin häneltä puuttui Ehrenstömin mukaan taiteellinen näkemys. Granstedt tunsu uusklassisen arkkitehtuurin muotokielen ja periaatteet ja seurasi niitä omissa suunnitelmissaan."* Snellman, s.30
- 41 Snellman, s.30. Samaan aikaan Granstedt suunnitteli myös Munkkinimen kartanoa. Pehr Granstedt suunnitteli myös Riilahden (1804), Stensbölen (1814), Fiskarsin (1815) ja Orisbergin (1819) kartanot.
- 42 Hämäläinen, s. 53. Kuvaus rakennuksesta löytyy mm. Lauri Putkosen Herttoniemen rakennettu ympäristö teoksesta, sivuilta 9-10.
- 43 Lönnqvist, s. 22
- 44 *"Wulisman aikaiset laajat perunaviljelmät viittaavat melko selvästi viinanpolttoon. 1800-luvun alussahan perunanviljely pohjoismaissa yleistyi, kun siitä opittiin polttamaan viinaa. Vielä myöhemminkin kartanosta myytiin paitsi vilja- ja maitotuotteita myös viinaa".* Hämäläinen, s. 53.
- 45 Hämäläinen, s. 53.
- 46 Lönnqvist s. 25
- 47 Kartanopuutarhaa kuvaava teksti perustuu pitkälti näihin kuviin.
- 48 Harvia, päämietintö 1, s.116.
- 49 Harvia, mietintö no 9, s. 14.
- 50 Valtioneuvoston Suomen asetuskokoelma 49/1922. Valtioneuvoston päätös. Kulomaan taajaväkisen yhdyskunnan järjestämisestä. Annettu Helsingissä, 15 päivänä helmikuuta 1922. Valtioneuvosto on, Sisäasiainministeriön esittelyssä, määrännyt, että asutus sillä Helsingin pitäjässä sijaitsevan Brändön yksinäisen säteritilan N:o 1 osalla, joka maarekisterissä on merkitty RN:olla 11, on järjestettävä taajaväkisten maalaisyhdyskuntain järjestämisestä eräissä tapauksissa 15 päivänä kesäkuuta 1898 annetun asetuksen mukaan sekä että Uudenmaan läänin maaherran tulee puheenalaiselle yhdyskunnalle, jonka nimi on oleva Kulomaa (ruotsiksi Brändölandet), vahvistaa rakennusjärjestys ynnä asemakaava. Tätä kaikki asianomaiset noudattakoot. Helsingissä, 15 päivänä helmikuuta 1922. V. t. Sisäasiainministeri Heimo Helminen. https://fi.wikisource.org/wiki/Valtioneuvoston_päätös_Kulomaan_taajaväkise_yhdyskunnan_lakkauttamisesta
- 51 Suomen asetuskokoelma 370/1938. Valtioneuvoston päätös. Kulomaan taajaväkisen yhdyskunnan lakkauttamisesta. Annettu Helsingissä 1 päivänä joulukuuta 1938. Valtioneuvosto on sisäasiainministeriön esittelystä määrännyt, että Kulomaan taajaväkinen yhdyskunta on lakkauttaa 1 päivästä tammikuuta 1940 lukien. Helsingissä 1 päivänä joulukuuta 1938. Sisäasiainministeri Urho Kekkonen. Vanhempi hallitussihteeri Erkki O. Mantere. https://fi.wikisource.org/wiki/Valtioneuvoston_päätös_Kulomaan_taajaväkisen_yhdyskunnan_lakkauttamisesta
- 52 *"Kulosaaren kartanon mannermaalla sijaitseva kantaosa, Brändön yksinäinen verotila, R.N:o 1, siirtyi tar koitusta varten perustetun yhtiön Brändö Gårds Aktiebolag'in haltuun v. 1919. Yhtiön osakepääoma oli 3,200,000 markkaa. Siihen asti olivat tilan omistaneet aikaisemmin mainitun vapaaherra J. Cronstedtin oikeudenomistajat. Yhtiön omistama alue käsitti 48.03 ha maata ja 35.91 ha vettä. Yhtiö suunnitteli alueen järjestämistä huvilakaupungiksi, missä tarkoituksessa aluetta varten hankittiin asemakaavakin, jonka laati arkkitehti Eliel Saarinen. Kun kuitenkin tonttien kysyntää ei ilmaantunut, rupesivat yhtiön*

osakkaat tarjotaan osakkeitaan kaupungille. Ensimmäinen tarjous tehtiin v. 1919, jolloin kaupungin olisi ollut 4 milj. markalla ostettava yhtiön 3,250 osakkeesta 2,950, mikä vastasi noin Smk. 8: 30 m²:ltä [= 8,30 suomen markkaa per neliö]. V. 1923 tarjottiin kaupungille 10 ha käsittävä ranta-alue tilan kaakkoisosasta. Hinta tästä ynnä siihen liittyvästä vesialueesta arvioitiin 873,800 markaksi. V. 1925 tarjottiin kaupungille koko tila sekä lisäksi Kivinokka, joka, kuten edellä on mainittu, silloin jo kuului Brändö Villastadille. Hinta arvioitiin 4 milj. markaksi. Vihdoin tehtiin tilasta ilman Kivinokkaa uusi tarjous v. 1927, jolloin yhtiön pääosakkaina esiintyivät Kansallis-Osake-Pankki ja Liitto-pankki OY. Tilasta vaadittu hinta oli nyt 3,200,000 markkaa. Tästä laskettiin rakennusten arvoksi 200,000 markkaa, maa-alueen arvoksi 2,610,000 markkaa eli Smk. 5: 40 m²:ltä [= 5,40 suomen markkaa per neliö] ja vesialueen arvoksi 1 mk. m²:ltä [= 1 suomen markkaa per neliö]. Koko hinta oli maa-alueen m²:ä kohti Smk. 6: 67 [= 6,67 suomen markkaa per neliö]. Nyt kauppa solmittiin. Kaupunginvaltuuston päätös tehtiin helmikuun 9 päivänä 1927. (P. A. n:o 1 v:lta 1927.) Kun yhtiön omaisuus näin oli muutettu rahaksi, purettiin yhtiö v. 1929." Harvia, päämietintö 1, s. 116.

53 Vuoden 1924 myyntitarjouksen jälkeen kaupunginhallitus lausui, "että huomioon ottaen mainitun maan ja vesialueen aseman m. m. kaupungin omistaman Herttoniemen kartanon rajoihin nähden, periaatteellisesti olisi tärkeätä, että kaupunki omistaisi ne. Kuitenkin oli epävarmaa, jos ne koskaan satamateknilliseltä kannalta tulisivat olemaan kaupungille suuremmasta merkityksestä. Kivinokan alue ei ainakaan sopisi öljysatamaksi. Tähän nähden ja kun hallituksen mielestä kaupungille tarjottua aluetta lähimmässä tulevaisuudessa ei voitu edullisesti käyttää muunlaatuisten tavarain satamapaikkana, varsinkin kun sen käyttäminen olisi omiaan ehkäisemään satamaliikenteen keskittämistä, ei hallitus, ottaen huomioon sen hinnan, katsonut voivansa puoltaa mainittua ostoa". Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1924, s. 10

54 Eräiden tilusten ostotarjousten epääminen. Osakeyhtiö Pohjoismaiden yhdyspankin haaraosasto Privatbanken sekä puoliset C. ja E. Linder [Eva Linder os. Cronstedt] olivat tarjonneet kaupungille lunastettavaksi kaikki 3,250 Brändö gård aktiebolag nimisen yhtiön osaketta 1,250 markan hinnasta osakkeelta eli yhteensä 4,062,500 markasta, ja Aktiebolaget Brändö villastad oli ilmoittanut olevansa suostuvainen myymään Kivinokka nimisen niemen 2,900,000 markan hinnasta, mutta rahatoimikamari päätti myyjäin tiluksille määräämään korkeaan hintaan katsoen sekä koska kaupunki ei niitä välittömästi tarvinnut, evätä tarjoukset. Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1925, s. 153

55 Brändön kartanon kantatila käsittää 47,95 ha maa- ja 39,0 ha vesialuetta. Tilalla on useita rakennuksia, joista muutamat ovat hyvässä kunnossa, toiset taas enemmän tai vähemmän rappiotilassa. Tilaan kuuluu osin viljelyksiä ja tasaista viljelyskelpoista maata, osin mäkistä metsämaata, joskaan ei mainittavia tasoeroja ole olemassa. Tilan omistaa Brändö Gårds Aktiebolag yhtiö, jonka osakkeet nykyään ovat yhtymän hallussa, jossa pääosakkaina ovat Kansallis-Osake-Pankki ja Liittopankki OY. Merkittävää oli myös, että nyt kaupungille tarjottiin kiinteistöä, eikä yhtiön osakkeita. Esitys Helsingin pitäjässä olevan Brändön yksinäisen

verotilan No 1 ostosta, s. 1. Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1927, s. 11-12

56 Esitys Aktiebolaget Brändö Villastad yhtiön omistamien maa- ja vesialueiden sekä Brändö Spårvägsaktiebolag yhtiön laitteiden ja muun omaisuuden ostamisesta.

57 "Kaupungin öljyntuonnin keskuksiksi on ehdotettu Sörnäisten nientä, Hietanientä, Herttonientä heti Brändön kartanon itäpuolella, Kivinokkaa, Pohjoissatamaa, Sompasaarta, Nihtisaarta, Kana- ja Kukkosaaria sekä Herttoniemen itäistä lahtea. Kun Brändönkartanon ja Kivinokan ostokysymystä käsiteltiin vuonna 1925 ehdotti kaupungininsinööri Lindqvist, että viimeainittu alue järjestettäisiin öljyn tuontisatamaksi. Kivinokan suhteellisesti keskeinen asema keskellä Vanhankaupunginlahtea, pitkä purjehdusväylä Pohjois- ja Sörnäisten sataman kautta ja Kulosaaren silta, vaikeus järjestää suljettu purkamisallas ja saada hyvä rautatieyhteys sekä alueen vaikea, epätasainen maasto, joka tosin helpottaisi yksinäisten öljyn kokoomalaaksojen järjestämistä, mutta suuressa määrin kallistaisi rautatieraitteitten piteitten rakentamista ovat tehneet sen, että satamaosasto ei ole voinut puoltaa ehdotusta." Esitys Herttoniemen tilan ja Turholmanselän rakentamiskysymyksestä.

58 Kolbe 1988, s.30.

59 "Brändön tilan päärakennus ynnä se osa sitä ympäröivää puistoa, joka siihen aikaan ei ollut annettu vuokralle, samoin kuin pienehkö, kahdeksan huonetta käsittävä asuinrakennus ja päärakennuksen vieressä sijaitseva talousrakennus vuokrattiin ravintoloitsija R. Joffille viideksi vuodeksi kesäkuun 1 p:stä lukien 36,000 markan vuosivuokrasta." Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1927, s. 146-147. Vuodesta 1928 alkaen vuokra-alueeseen kuului myös viljelykset, jotka olivat olleet puutarhuri O. Sirenin vuokraamina edellisenä vuonna.

60 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1937, s. 47

61 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1937, s. 286

62 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1937, s. 286

63 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1931, s.311

64 Hautajärvi

65 Karttaa kansanpuiston rajoista ei tämän työn yhteydessä ole vielä löytynyt. Kansanpuisto-osaston vuosikertomukset eivät ole vuosilta 1930-31 säilyneet.

66 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1931, s.41

67 "Kalastajatorpan vuokraaminen. Lautakunta päätti vuokrata Kivinokan kansanpuistoalueella sijaitsevan kalastajatorpan konttoristi G. Berlinille seuraavilla ehdoilla: 1) vuokra-aika on 5 vuotta; 2) alue käsittää noin 1.4 hehtaaria, josta noin 0.6 hehtaaria on viljelysmaata (tätä nykyä

niittyä); 3) herra Berlinille luovutetaan heti kyseessäoleva alue lukuunottamatta niittyä, joka on toistaiseksi vuokrattu ravintoloitsija R. Joffsilta 6 kuukauden irtisanomisajalla, joten herra Berlin saa haltuunsa tämän alueen 7 kuukauden kuluttua; sekä 4) herra Berlin suorittaa 500 markan vuosivuokran ja sitoutuu kunnostamaan alueella olevan kalastajatorpan sekä siihen kuuluvan saunarakennuksen; saunarakennuksessa oleva huone on heti kunnostettava ja luovuttaa herra Berlin sen Kivinokan kansanpuiston kesä-vartijoille yöpymis- ja aterioimis- y.m. tarkoituksiin.” Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1931, s.311

68 Hautajärvi

69 Hautajärvi

70 Hämäläinen, s. 4.

71 Hämäläinen, s. 5.

72 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1956, jälkimmäinen osa s. 241

73 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1956, jälkimmäinen osa s. 262 ja s. 277

74 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuodelta 1957, jälkimmäinen osa s. 81

75 Kulosaaren ja Stansvikin kartanopuistot avattiin yleisölle. - Kulosaaren nurmikolle voi mennä piknikille ja pääarakennuksen sivuitse kulkea Kivinokan suuntaan. Itä Helsingin uutiset 4.6.1997

76 Hautamäki, s. 145.

Kuvailulehti

Tekijät:	Niina Alapeteri, Tiina Perälä
Julkaisun yhteyshlö:	Johanna Himberg
Julkaisun nimi:	Kulosaaren kartanon ympäristöhistoriallinen selvitys ja kehittämisperiaatteet
Sarja:	Helsingin kaupunkiympäristön julkaisuja
Sarjanumero:	2019:31
Julkaisuaika:	2019
ISBN:	ISBN 978-952-331-696-6(verkkojulkaisu)
ISSN:	ISSN 2489-4230 (verkkojulkaisu)
Kieli, koko teos:	Suomi

Tiivistelmä:

Kulosaaren kartano on maa–kunnallisesti ja helsinkiläisittäin merkittävä 1700-luvulta peräisin oleva historiallinen kartanomiljö. Kartanoalueen historia alkaa jo 1500-luvun alusta, mutta sen vanhinta kerrostumaa edustaa 1750-luvulta peräisin oleva ja edelleen käytössä oleva sisäntulotie sekä samalta ajalta peräisin oleva tupakkalato. Kartanoalue on ollut Helsingin kaupungin omistuksessa vuodesta 1927 lähtien.

Kartanoalueen maisema on kokenut suuria muutoksia historiansa aikana. Kartanon ydinalueen muodostavat nykyään kartanon päärakennus, säilyneet asuin- ja talousrakennukset sekä kartanopuisto puukujanteineen. Historiallisesti kerrostunut kartanoympäristö on pienentynyt 1900-luvulta lähtien vähitellen, eikä alkuperäisen kartanon aluetta enää hahmota maisemassa. Kartanoalueen pellot ja metsäalueet on pitkälti otettu virkistyskäyttöön siirtolapuutarha- ja viljelypalsta- sekä kesä-maja-alueiksi ja ranta-alueet ovat satamatoimintojen käytössä. Kaikki kartanon talouspihaan kuuluneista rakennuksista purettiin 1900-luvun alkuvuosikymmeninä maataloustoiminnan vähitellen loppuessa.

Selvityksen tavoitteena on ollut kartoittaa kartanoalueen maisematilan ja kartanopuiston kehitysvaiheet sekä arvioida kohteen nykytilaa, säilyneisyyttä ja merkittävyyttä. Lopuksi on annettu suositukset alueen kehittämiseksi siten, että alueen kulttuurihistorialliset arvot säilyvät. Laadittu selvitys toimii kartanoalueen asemakaavoituksen ja kehittämisen lähtöaineistona.

Sammanfattning:

Brändö gård är en landskapsmässigt och lokalt betydande gårdsmiljö från 1700-talet. Gårdsmiljöns historia började redan i början av 1500-talet, men gårdssområdets äldsta bevarade skikt består av entrévägen från 1750-talet, som fortfarande är i bruk, och tobaksladan från samma tidsperiod. Gårdssområdet har ägts av Helsingfors stad sedan år 1927.

Gårdssområdets landskap har under sin historias gång präglats av stora förändringar. Gårdens centrala del består i dess nuläge av gårdens huvudbyggnad, de bevarade bostads- och ekonomibyggnaderna samt gårdsparken med alléer. Den historiskt skiktade gårdsmiljöns omfång har så småningom krympt fr.o.m. 1900-talet, och gårdssområdets ursprungliga omfattning uppfattas inte längre i landskapet. Gårdens åkermarker och skogsområden har i stor mån tagits i bruk som fri-luftsområden och består numera av koloniträdgårdar, odlingslotter och sommarstugeområden. Gårdens strandområden är i hamnbruk. I och med att jordbruket så småningom upphörde, revs alla de byggnader som hörde till ekonomigården under 1900-talets första årtionden.

Utredningens mål har varit att kartlägga utvecklingsskedena för gårdens landskapsstruktur och gårdspark samt värdera områdets nuläge, hur väl området bevarats samt dess signifikans. På basis av dessa har rekommendationer för områdets utvecklande formats, med målet att bevara områdets kulturhistoriska värden. Utredningen fungerar som utgångsmaterial för gårdssområdets detaljplanering och utveckling.

Avainsanat:

Kulosaaren kartano, Kivinokka, ympäristöhistoriallinen selvitys, kehittämisperiaatteet

Helsinki

